ЛЕМКІВЩИНА
LEMKIVSCHYNA
1982

Ч.4

НАША ЦІЛЬ: ОБ'ЄДНАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ЕТНОГРАФІЧНИХ ЗЕМЕЛЬ У ВІЛЬНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ.

OUR MOTTO: THE UNITY OF UKRAINIAN ETHNOGRAPHIC TERRITORY IN FREE UKRAINIAN STATE

ЛЕМКІВЩИНА

КВАРТАЛЬНИК

РІК 4 ЧИСЛО 4(15) ЗИМА 1982

видає

ФУНДАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕМКІВЩИНИ

з рамени:

СВІТОВОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ЛЕМКІВ
ОРГАНІЗАЦІЇ ОБОРОНИ ЛЕМКІВЩИНИ
І ОБ'ЄДНАННЯ ЛЕМКІВ КАНАДИ

ВИДАВНИЧА КОМІСІЯ:

Мирон Мицьо — Голова
Микола Грицков'ян — Заступник Голови
Юліян Котляр — Адміністратор
Дмитро Барна — Фінанс. Референт

адреса

"Lemkivschyna"
P. O. Box 651 Cooper Station
New York, N. Y. 10276 USA

Річна передплата 8,00 ам. дол., — летунською почтою 12.00 дол. річно. Ціна числа 2.00 ам. дол. (або рівновартість в чужій валюті).
На Вашій адресі є зазначено, доки заплачена Ваша передплата.

ЧИ ВИ ЗЛОЖИЛИ ВЖЕ СВОЮ ПОЖЕРТВУ НА "ФУНДАЦІЮ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕМКІВЩИНИ"? ЯКЩО НІ, ТО ЗРОБІТЬ ЦЕ СЬОГОДНІ! ЧЕКИ І МОНІ ОРДЕРИ ВИПИСУЙТЕ:
"THE LEMKO RESEARCH FOUNDATION"
і шліть на адресу:

The Lemko Research Foundation
P. O. Box 651 Cooper Station
New York, N. Y. 10276 USA

Ваші пожертви є **звільнені від податку.**

Printed in U.S.A.
by Computoprint Corporation
335 Clifton Ave, Clifton, N.J. 07011

ЗМІСТ

І. Савицька: Вертеп 1
На Святий Вечер — Народня колядка 2
Др. І. Гвозда: Сучасна ситуація лемків у Польщі 3
І. Красовський: Андрій Савка 6
О. Галущак: Спомин про минуле в Лемківщині 7
Є. Дудра: "Москвофільська" Лемківщина 10
З листів до Редакції 11
Хроніка Лемківщини й Посяння 12
М. Остромира: Лемківщина в огні 12
Орп.: Доповідь про Лемківщину 18
Я. Назаревич: Роздуми над проблемами 5-го Крайового З'їзду ОЛК 19
Б. І. Антонич: Наче яструб над жертвою... 20
Л. Шанковський: Новоприбулим українцям наш привіт! 21
Д. Грицько-Цяпка: Стріча з друзями 22
Т. Домбровська: Мороз 23
І. Богун: Криниця — перлина Бескиду 24
М. Горбаль: Коляда 25
З життя Організації 26
З товариської хроніки 27
А. Яворська: Лемковина 27
Англійський зміст 28
о. П. Ковальчик: Свят-вечір Обкл.

Наша обкладинка: Йордан на вигнанні — свячення води українськими священиками в Ґурові Ілавецькому — 1980 року.

To our English speaking friends:
We have included on page 28 a brief English summary of all the articles in this No. of "Lemkivshchyna"

РЕДАҐУЄ КОЛЕҐІЯ
Головний редактор — *Орест Питляр*
Члени: *д-р Іван Гвозда*
Марія Дупляк
Іван Лико
Катерина Мицьо
Михайло Черешньовський

Редакція застерігає собі право виправляти мову, скорочувати та корегувати статті. Передрук матеріялів з "Лемківщини" дозволяється при умові подання повної назви журналу. Прислані матеріяли Редакція не повертає

СВІТОВА ФЕДЕРАЦІЯ ЛЕМКІВ
ОРГАНІЗАЦІЯ ОБОРОНИ ЛЕМКІВЩИНИ
ОБ'ЄДНАННЯ ЛЕМКІВ КАНАДИ
ФУНДАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕМКІВЩИНИ

з нагоди

СВЯТ РІЗДВА ХРИСТОВОГО і НОВОГО РОКУ

вітають

Поневолений Український Нарід в Україні та комуністичних сателітах, Ієрархію Українських Церков, Проводи Українських Установ, своїх Членів з Родинами і всю Українську Громаду на еміграції.

З РІЗДВОМ ХРИСТОВИМ

Видавнича Комісія і Редакція "Лемківщини"

вітають усіх передплатників і читачів нашого журналу

ВЕРТЕП

ІВАННА САВИЦЬКА

СПОГАДИ СТАРОГО ЛЕМКА

Як то ся гнеска тоти часи зміниви, што то ся тепер робит. Смотрю ся през тоти високи вікна, розмаїто перед сьвятами здоблени, и си мислю, же то певні конец сьвіта юж прийде. Вшитко ся звотом, срибром и пацьорками сьвітит, вшитко єдвабне, а не просте, и не тра за ним їхати аж до самого Санока, тівко підеш до сквепу, и купиш.

Тоти різдвяни Героди, або як хцете Вертеп, што певні будут од хижи до хижи ходити, то ся позбирают як правдиви цари, не так, як буво колиси, хоть то, што биво, нигде ми зо серця не вийде, нигде го не забуду. А хцете послухати старого няня, він вам кусьцьок оповіст як то биво в єго давной моводости.

В нашой веси, недавеко Санока, же ся називава Ялин, ходиви на сьвята кобилки, а з ними летіво пів села, дітиска, и стари люди, и вшитки ся пхали до хижи, але в хижи не биво місця, лем для кобилок.

Покля кобилки били готови зо вшитким, треба биво каждого хлопца зібрати, жеби бив подібний ци то до цара, ци то до Ірода, ци до смерти.

Ірод мусів бити хлоп крепкий и тенґий. На голові носив паперову корону, викладану очками з потовчених баньок на яличку. А же Ірод, як вітэ, бив недобрий, то на той короні биви причепвени роги, же то він пів чорта, а пів хлопа.

Ірод бив зібраний в довгу зелену кошелю, пожичену од нашої їмосьці, и тоту кошелю називави по паньски — шляфрок, и бива она припасана єдвабном, весільном встонжком. На плечах мав зашмарений червоний плащ, (бива то капа зо столу), и она ся запинава золотом брошком, пожиченом од дяковой Касі, што мава маму в Гамериці.

В руках Ірод тримав берло, точене дерево з дуба, и мальоване биво, міг ся ним обганяти, як го дітиска тягнули на вшитки боки.

Борода и власи биви руди, зроблени з лену, мальованого цибульовом лупком.

Слуга Ірода, римский воїн мав золочений шолом з гребеньом посередині. З того гребеня стирчали індичі пюра, позбирани в єґомосьцьовим курнику.

Панцир на воїна робилизме з цинкової бляхи, витинализме луски и пришивализме до старого светера.

Воїн бив вбраний в червони уланьскі холошні, впущени в юхтови чоботи. В правій руці тримав він копіє, а в лівій — округлий щит. Бива то стара покривка од баняка до білизни лем одповідно виклепана.

Цари тиж виглядали по царски. Корони мави здобвени, и кажда бива инша, и ризи мави єдвабни, купвени в Берковой Сури. За то єй цари рубави дерево през цалу зиму.

Ангел бив шугай гардий на твари, мав шлюбну сукню, што єй присвави з Гамерики, але ся няньове моводих перегвариви за поле, и весіля не биво.

На пвечах ангел мав крила, викроєни з паперу, и обклеєну гусячим пухом.

Найлекше биво зо жидом, бо Берко пожичав вшитко зо себе, лем шаля нигде не пожичав, тівко зми сами до чорної спідниці дошивали біви тороки.

Пастири биви зібрани в прости кожухи, и мави на главах крисані.

НА СВЯТИЙ ВЕЧЕР

(Народня колядка)

Із записів Ярослава Полянського

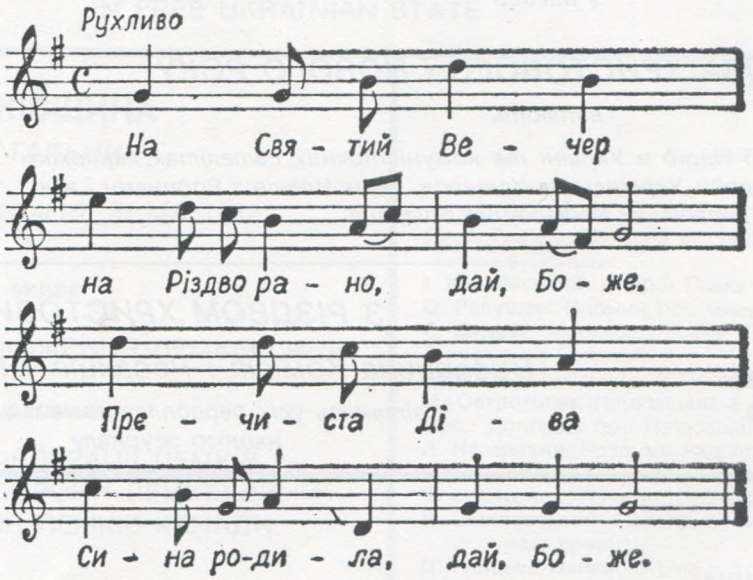

На Святий Вечір, на Різдво рано, дай, Боже,
Пречыста діва Сына зродила, дай, Боже,

Ой породила досвіта-рана, дай, Боже,
Дитя купала й повивала, дай, Боже,

Лодва до лодви ватру кресала, дай, Боже,
До тої ватры Сына вгрівала, дай, Боже.

Співала Єва Горбаль (82 роки) з села Бортне (Горличчина). Записано в травні 1980 р.

Смерть бива суха и висока, и мава біве простирадло, и очи біви, посмаровани кредом.

Найвеци роботи биво з кобилком. Мава она конячу голову, тесану з дерева, и деревяни зуби, и виставлява язик, и того ся діти барз бояви, и втікави од неї давеко.

Кажда особа кусьцьок гварива о Ісусі, и о Іроді, потим вшитки сьпівави, и просвавляви Дитятко.

На тоти кобилки чекалисмо цалий рік. Раз, памятам, бивєм за жида, а же не мам горбатого носа, том си го зробив з тіста на пироги.

Нич ся втоди в Саноку не купуваво, бо і пінязів не биво, и биви велики сніги, дороги биви засипани, и заспи стояви рівно з хижом. Тівко през село ишла втоди дорога, и тоти вузеньки стежки од єдной хижи до другой.

Тото, што вам гварю, биво барз давно, и житя биво инакше, и люди не тоти, што гнеска.

Аве звото и срибро тиж биво, тівко не таке, як тепер.

Сьвітивися звоти зьвізди на тотом різдвяним небі, и стояви ялички ково хижин срибром правдивим посипани. По хижах яличок не биво. А серце лемківски биви горуци и барз добри, и щедри, хоть часто биво без омасти...

Алезме ся вшитки разом тримали, землі зме разом боронили и не давализме ся біді легко під ноги шмарити.

И тепер, як ся смотрю на тоти звоти вікна, на тоти велики лямпи, што ся так ясно сьвітять, споминам си в старім серцю тоти лемківски хижи, з тима малима шибками, и тоти лямпи зо шкелком, што ся сьвітиви нафтов. Споминам си тото тепло и тот спокій, што биви в хижи.

Споминам тоту коляду, што єй сьпівави кобилки, и тот ґрайцар, штом давав до міха, и тоту гвибоку віру, тоту набожність, што бива колиси по селах, а моє лемківське серце, повне журици, гварит ми потихіцько, же юж нигде-пренигде не вздрю моєй зеленой Лемковини.

"СВОБОДА"

Д-Р ІВАН ГВОЗДА

СУЧАСНА СИТУАЦІЯ ЛЕМКІВ У ПОЛЬЩІ НА ТЛІ ДЕЯКИХ ІСТОРИЧНИХ ПРИКЛАДІВ

Проф. д-р Григор Лужницький у доповіді на Лемківській Академії в жовтні 1972 р., схарактеризував лемків як "сторожів українського народу" 'від Заходу', що їх історичні вороги при кожній нагоді старалися знищити всякими доступними їм засобами, щоб, позбувшися їх, мати відкриті двері для нападу на центральні землі України, тай щоб позбутися раз назавжди потенційно ворожого елементу в запіллі. При нищенні Лемківщини в 1947 р. так комуністична Польща, як і Москва напевно мали на увазі той факт, що, як дальше казав проф. Лужницький, "... духовість цього 'сторожа українського народу', як і гірська природа, серед якої він віками жив і ріс, творить щось духово окремішне і цінне при будові української незалежної державности". Отже, нав'язуючи до цього, аж напрошується підкреслити, що, нищучи Лемківщину, наші вороги напевно були свідомі того, що вони нищили те "цінне", що Україні так потрібне для закріплення себе, для забезпечення її суверенности. І на відворот, мусимо собі усвідомити, що обороняючи Лемківщину заразом боремося і за права *цілої* України на соборність і суверенність, за людські права *всіх* українців, за людські права *всього* людства.

Владислав Чапліньскі в книжці "*Глоса до* Трилогії", розповідає про те, "... як то направду виглядала ситуація" в польській імперії в часах, які описує Сєнкєвіч в трилогії "*Оґнєм і Мєчем*". Чапліньскі, між іншим, підкреслює, що в тому часі польська шляхта "... старалася змусити вільних (українських) козаків до відроблювання панщини..." Отже, польська шляхта старалася, згідно із постановами Сейму, примусити козаків стати хлопами, що довело до того, як описує великий коронний гетьман Міколай Потоцкі, "... що не було (на Україні) того села, того міста, де не було б закликувано на сваволю, і де не було б думано про вигублення поляків, чи про знищення їх маєтків".

Поневолюючи Україну, та її духосвобідну людину, Польща вже в часах про які описує Чапліньскі в своїй книжці забула почуття моральних засад, і це власне її постепенно завело до великих національних трагедій (катастрофічні війни, розбори держави, тощо), та й сьогодні ще не ворожить щасливого майбутнього для цієї трагічної нації.

Триста літ перед вигнанням українського автохтонного населення з його українських земель, — з Лемківщини в 1947 р., — польський коронний канцлер Єжи Оссоліньскі (в 1647 р.) писав, як то поляки на Україні забирають у козака все, що їм навіть трошки подобається, а самих козаків б'ють, забивають, і хто знає чи не прийде в скорому часі до того, що "ця міліція" (реєстроване козацьке військо) "зовсім пропаде". Так знущалися поляки в той час над нашим народом, аж викликали на себе страшний гнів і відплату українську під проводом Богдана Хмельницького, який розторощив польські війська, і малощо не повалив польську державу.

Сьогодні, в часи модерної неволі українців у Польщі, тінь цілої п'ятдесятмільйонової української нації більше і більше паде на Польщу, бо модерна українська нація, стаючи до боротьби за власну волю, проголосила, що вона воює не лише за Українську Самостійну, але й за Соборну Державу, за знищення національного поневолення та за систему вільних народів у власних самостійних державах.Доки український нарід у Польщі буде поневолений і винищуваний, доти українська нація буде вважати польських поневолювачів власними ворогами.

Намагання сучасної Польщі знищити на території її держави все українське, не є нічим новим. Вже перед 1717-им роком польська шляхта зложила проєкт нищення України. В тому проєкті між іншим говорилося про:

1. Потребу втримування приязних відносин із Москвою, щоб можна було вдержати Україну в неволі.
2. Недопустити українців на жодні посади;
3. Вимішати українців із чужим їм елементом, щоб таким способом винародовити;
4. Вдержувати українців у злиднях, зневазі й неуцтві;
5. Не допустити українців до владичих чинів, залишаючи українських духовників завжди на становищах, які є під наглядом і керівництвом польських прелатів;
6. Тримати попів у непроглядній темноті й злиднях;
7. Привчати українських селянських дітей не до книжок, а до плуга й до ціпа;
8. Друкувати, і випускати в світ провокаційні й компромітуючі документи, щоб принижувати українців, та щоб викликувати гнів і ненависть до них із боку польського населення та цим виправдувати власну поведінку супроти українців перед світом;
9. Викликати бунт серед українців проти Польщі, а тоді вислати на них польське війською щоб воно винищило бунтівників, включно із відданням їх на поталу татарам. Спустілий край заселити польськими, мазовецькими, людьми;
10. Примусити Москву стати по відношенні до українців такою, як поляки собі цього бажають.

Читальня гуртка УСКТ в Сяноці

Повищий "проєкт" нагадує відношення поляків до українців і впродовж Австро-Угорської доби, нагадує події довкола 1-го листопада 1918 р. у Львові і під час окупації поляками Києва весною 1920 р. та польське домовлення із більшовиками поза плечима Петлюри (Ризький договір 18 березня 1921 р.). "Проєкт" кидає світло на окупаційну політику Польщі на українських західніх землях після Першої світової війни, скрайнє вороже відношення польських елементів до українців під час гітлерівської окупації Східньої Европи, як також на співпрацю Польщі з більшовиками під кінець Другої світової війни, а зокрема на її участь в договорі з більшовиками та чехами, щоб винищити на Західніх українських землях українське населення під плащиком спільних операцій проти Української Повстанської Армії.

Модерна комуністична Польща зокрема по варварськи поступає супроти української меншости в тій країні. Облави на наше населення і його погроми німецькими фашистами під час окупації України зовсім не відрізнялися від злочинних погромів комуністичної Польщі, в час влади Польщі над цими територіями. Вони грабували українські села, ґвалтували жінок, палили хати, вбивали-мордували. А в 1947 році в "Акції Вісла" військо комуністичної Польщі, в мирний повоєнний час, гнало в коров'ячі вагони безборонне українське населення і відсилало його до концентраційного табору в Яворжні, чи на заслання у північно-західні понімецькі землі Польщі.

Згідно з літературою, що відноситься до питання виселення народів, "масове вигнання" (чи депортацію) можна окреслити як насильну евакуацію маси населення частини країни на наказ державних чинників. Такий наказ "або не дає вигнаному населенню іншої альтернативи, або дає лиш таку, якої жертви евакуації не можуть прийняти".

Найстарші форми масового виселення пов'язується з асирійською системою імперської адміністрації. Для порівняння з тим як повелися поляки і більшовики із українцями на Закерзонні в 1945-1947 роках, варто пригадати оту варварську практику Асирії. Підбите населення асирійці засилали в невільництво, або вбивали в жертву богам. Місцевості, які були опустілі в наслідок примусової евакуації, асирійці заселяли своїми людьми, навезеними із інших частин імперії.

Зовсім подібно до асирійської практики виселень повелися поляки з українцями в 1947 р., — їх виселили, а на опустілі українські землі насадили польський елемент. Для певного знищення переможеного народу, асирійці старалися винищити його провідний прошарок і тих, які були здатні до військової служби. Йшлося ж бо асирійцям про те, щоб зруйнувати культурну відрубність підкореного народу, щоб його засимілювати.

На Закерзонні про все це подбали — партнери комуністичної Польщі, більшовики. По відступі німців вони поголовно забрали українську молодь від 16-ти років життя, і без військової підготовки вислали її на німецький фронт, щоб її там висікти, позбавити українське населення тих теренів, та й українську націю взагалі, надій на нову ґенерацію, на майбутню самооборону, на існування. А коли йдеться про інтеліґенцію Закерзоння, то вона від перших днів нової окупації в більшості була виарештована і вислана на Сибір, — або до Яворжна. Дуже мало кому з-поміж української інтеліґенції пощастило пережити ті московсько-більшовицькі і польські комуністичні погроми.

Очевидно, асирійці не були єдиними, що масово винищували населення підкорених територій. Таких геноцидних методів вживали й вавилонці, старовинні греки і англійці (за Генріха VIII), французи, еспанці,

росіяни, турки й новітні греки, більшовики, нацисти, та інші держави в минулому, а навіть і в сучасну пору. Одначе, здається, небагато з тих народів (хіба ще москалі), поводилися аж так ненависно з підкореним населенням, як поводилися поляки з українцями в 1947-му році, та й до сьогоднішнього дня. Вони з зоологічною ненавистю, відносяться до українців в Польщі як до засуджених злочинців, без огляду на вік, стать, місце походження, народження, групову приналежність, фах, попередні заслуги для Польщі, і т. д. Колись вони садили нас на палі, віддавали нас татарам, москалям, німцям; а в модерні часи віддавали нас більшовикам, засилали нас до Яворжна.

Вже 35 літ держить Польща українське населення на засланні, карається вже третє покоління, у час коли цивілізоване людство видало чимало міжнародньо-правної літератури, в якій є зафіксовані людські права, права меншостей, коли відбулося чимало міжнародніх конференцій, які засудили модерну нацистську політику супроти національних меншин. Чимало договорів в справі людських прав, включно із гельсінкською угодою, Польща підписала, зобов'язуючися люські права її меншостей респектувати. Окремі цивілізовані країни західніх демократій ухвалюють нові, чи змінюють старі закони й конституції, щоб дати своїм громадянам якнайбільше нагоди користуватися людськими правами у власних країнах, чи й поза межами власних держав. Більше й більше шириться переконання, що підставою миру в світі можуть бути тільки визнані й шановані людські права. Бо рівень визнання прав людини й громадянина є зрештою й критерієм, яким муситься міряти рівень цивілізованости суспільств, чи держав.

На наше українське нещастя, все це якимсь способом оминуло Польщу, нарід якої недавно святкував 1000-ліття християнства, та завжди мав претенсії належати до культурних народів західньоевропейського світу, та бути мостом цивілізаційних процесів між Сходом і Заходом.

У своїй праці Володимир Гнатюк твердить, що "українці прийшли під Австрію (Галичина в 1772 р., а Буковина в 1775 р.) не як нація, або бодай як її частина, лише етнографічна маса..." Польща потрапила, отже, цілковито зденаціоналізувати українську провідну верству — шляхту й міщанство, перемінити її, як каже дальше Гнатюк, "в страшно прибиту і темну" масу. Це сталося до переходу українців під Австро-Угорщину після розбору Польщі. А як поступали поляки супроти українців під Австро-Угорщиною? Ситуація на краще не змінилася.

Коли митрополит Михайло Левицький в 1815 р. домагався від австрійського уряду, щоби в українських школах, що їх ще в 1805 р. полякам вдалося підпорядковувати під польські консисторії, ввести українську мову, то йому відповіли, що лише польська мова може бути навчальною мовою, поскільки українська мова "... є лише діялектом московської мови". Щобільше, член державної комісії в цій справі, польський архиєпископ А. Анквіч в 1817 р. заявив "... що в Галичині як частині давньої Польщі може бути лише польська мова й польські школи. Коли ж хто хоче вчити греко-католиків — селян читати церковні книги та й свій катехизм, то хай перекладає їх на польську мову..." Так, такою була концепція української мови найвищого церковного чинника польської нації. Фактично, ця концепція погоджувалася із концепцією української мови, яку висловив у ті часи найвищий світський чинник нашого другого сусідського народу — Московії, — цар Олександер II-ий, в відомім "емськім" указі, шістдесят літ пізніше (1876). Зрештою, висловлений спосіб думання про українців єпископа Анквіча в дев'ятнадцятому столітті майже нічим не різниться від способу думання й модерного польського священика, який кілька літ тому вдерся з своїми парафіянами до української церкви в селі Липинка на Лемківщині, і під час Служби Божої під його проводом побито українського священика при вівтарі, а польський духовник ще й викрикував: "Ви ідзьцє одправяць на купе ґною! Ідзьцє до Росії, до колхозув, на кукурудзе!"

Хіба ж не за ворогів нас мали поляки, коли, згідно з промовою посла д-ра Михайла Західнього в польському соймі 14 листопада 1928 р., "... польські студенти корпоранти на вулицях Львова катують і б'ють українських студентів за ношення українських корпорантських шапок, як також масакрують до безпритомности студента університету Ігоря Старосольського за пластову відзнаку, — за скавтову відзнаку, яку носять англійці, французи, німці, а навіть польські скавти".

Польська геноцидна політика супроти українців продовжувалася під час польської окупації аж до Другої світової війни. Її приклади є описані в англомовній публікації під заголовком The Truth About Poland, в якій між іншими кажеться:

"Failing to destroy the Ukrainians by legal-administrative edicts, the Polish government in 1930 determined to direct against the Ukrainina inhabitants a campaign of organized terror. To demoralize the Ukrainins, the government instituted a bloody pacification in Western Ukraine — attacking, brutally beating and imprisoning thousands of defenseless Ukrainian inhabitants. Bronislaw Pieracki, then minister of internal affairs, frankly admitted Poland's purpose and policy: "Ukrainians must bu burned out with white-hot steel and for every act of Ukrainian revolutionary organization, Poland must continue to punish the entire population upon the principle of collective responsibility'."

Закінчення буде

АНДРІЙ САВКА

Андрій Савка — найвидатніший ватажок "збійницького руху" на Лемківщині в середині XVII ст. Народився (правдоподібно) у 1619 р. в селі Стебник на Пряшівщині в сім'ї дяка. Був людиною освіченою. Юнаком наймитував у поміщика в сусідньому селі Зборів. Не стерпівши панського свавілля, в кінці 30-их років підпалив поміщицький двір і втік у гори.

Став "збійником" у популярному на той час загоні Василя Баюса з Ліщин, колишнього Горлицького повіту. Брав участь у походах на панські двори в Ліщинах, Янушковичах, Ропі, Сярах, Фльоринці, Жеґестові, Вапенному, Бліхнарці.

Коли польське військо відтіснило загін Баюса за Бардіїв, Савка створив на Сяніччині самостійний збійницький загін. У травні 1648 р. здійснено напад на Новотанецький замок. У нападі, крім збійників, брало участь понад 100 селян із Вислока. Повстанці, озброєні рушницями, сокирами, вилами, косами вдерлися до замку і визволили в'язнів-збійників. У липні того ж року селяни Полонної, Ославиці, Прибишева, Вислока, Височан і Камінного, разом зі збійниками загону Савки, напали на Сяніцький замок. З допомогою плетених драбин проникли на територію замку, пов'язали сторожу і звільнили групу засуджених до страти збійників. Слава про молодого й відважного ватажка швидко розійшлася по всій Лемківщині.

Великий вплив на розвиток збійницькго руху мала визвольна боротьба України під проводом Богдана Хмельницького. На весні 1649 р. в селі Барвінку поблизу Коросна відбулася нарада ватажків і членів кількох збійницьких загонів, що їх очолювали Сенько з-під Маковиці (Закарпаття), Василь Чепець із Грибова і Андрій Савка. Кілька збійницьких загонів об'єднано в одну дружину під спільним керівництвом Андрія Савки та Василя Чепця.

Дисципліна й авторитет ватажків сприяли бойовим успіхам дружини. Збійники напали на фільварок Яна Менцінського в Янгроді Дуклянському. У Зиндранові захопили 77 коней та зброю. За короткий час здійснено вдалі походи на фільварки в Ропі, Дельпацого в Глиннику, Цікавського в Жельцях поблизу Коросна. У селі Одрехова здобули зброю та побили королівських урядовців, які знущалися над селянами. Назрівало загальне селянське повстання. «Від Сяну аж до Карпатського Підбескиддя, в околицях Дуклі і Коросна, руський народ горнувся до збійницьких дружин», — писав польський історик Л. Кубаля.

В організації повстання А. Савка діяв спільно з ватажком повстанців Косткою Наперським. У червні 1651 р. повстанці захопили Чорштинський замок. На селянських вічах Савка читав відозви гетьмана Хмельницького до селян. За короткий час зібрав понад п'ятсот повстанців. Прибувши під Чорштин, селяни на чолі з Савкою вщерть розбили військо краківського єпископа Ґембіцького, яке обложило замок, врятувавши Наперського та його побратимів від неминучої катастрофи. Але, згодом, повстання закінчилося поразкою селян.

Андрій Савка.
Дереворит О. Величко.

Деякий час Савка керував збійницьким рухом в районах Словаччини. У склад його дружини влилися загони Гриця Кривого, Кіндрата Корнута та інші. Збійники А. Савки несподівано з'явилися на Сяніччині і майже одночасно діяли в селах західної Лемківщини — Ритрі, Барчицях, Вільшаній, Чорному Потоці.

Шляхта вимагала негайної військової розправи з дружиною Савки. У травні 1654 р. спіжська піхота на чолі з ротмістром Подолінецьким вирушила з Нового Санча до Камениці і обложила її. Збійники чинили героїчний опір, частині з них вдалося прорвати кільце облоги і врятуватися. Смертельно поранений Андрій Савка був доставлений до Мушини і згідно з терміновим вироком суду — вбитий на паль.

Ім'я Андрія Савки — славного ватажка лемківських збійників назавжди залишиться в пам'яті народній. У відзначення 350-х роковин народження Савки львівський мистець Петро Лінинський створив барельєфний образ Савки, різьбяр О. Величко відтворив образ ватажка в дереві, а молодий скульптор П. Кулик, виліпив макет пам'ятника борцеві за народну волю.

І. Красовський

ОЛЕКСА ГАЛУЩАК

СПОМИН ПРО МИНУЛЕ В ЛЕМКІВЩИНІ

Продовження

Скінчилася війна, почалось нове, мізерне життя під Польщею. Тільки ж наших утікачів від військової служби тоді не судили ще військовими судами, бо Галичина ще не була признана Польщі міжнароднім договором, то й Польща не мала справжнього права набирати в ній рекрутів. Таке право Польща дістала щойно в 1923 році, коли їй віддали Галичину рішенням Ради Амбасадорів.

В нашому селі був у той час священиком о. Володимир Заяць, а вчителем Кость Греняк, обидва вони — завзяті москвофіли. І обидва вони начебто добре й сумлінно виконували власні офіційні обов'язки, учитель Греняк дітей грамоти вчив, а о. Заяць навчав катехизму й біблії. Ми всі добре знали про сім товстих і сім худих коров Йосифових і про те, як Мойсей врятував жидів від неволі єгипетської і про Даниїла пророка в лев'ячій ямі. Знали, бо мусіли, бо наш панотець добре нас перепитував у школі, а потім ще в церкві, після вечірні, перед усіма людьми й батьками нашими. Тож кожний вивчав на пам'ять біблійну історію, щоб не принести сорому батькам.

Але ж, дорогі читачі, ми нічого не знали й ніколи не чули від наших учителів, ні в школі, ні в церкві, ані поза церквою й школою, про те, що й у нас були славні гетьмани, про Івана Мазепу, що хотів нашу батьківщину з неволі визволити, про Павла Полуботка, який до смерти карався в царській варварській тюрмі, прикутий ланцюгом до стіни, лиш за те, що боровся він за волю України. Ми не знали й не чули нічого про те, що в нас був такий духовний велетень як Шевченко, який усім нам залишив заповіт: "Поховайте, та вставайте, кайдани порвіте!", не знали й не чули й про других велетнів духа й героїв-борців, які хотіли власний народ із неволі вивести. Про ці речі нам наші вчителі-москвофіли не говорили.

Не чули ми ніколи від нашого вчителя й душпастиря, як творилася наша держава в Києві й у Львові в 1917-1920 роках і як, та чому вона впала. Ці речі може вам нині здаються неймовірними, але тоді, шістдесят років тому, вони були на сто відсотків правдиві. Нас виховували в національній несвідомості.

В 1922 році мій батько післав мене до Перемишля, на курс церковного співу й кооперативний курс. Я мешкав там у "Півчеському Інституті", де разом зо мною жили й такі ученики, які самі брали участь у українсько-польській війні. З-поміж них я нині пам'ятаю ще Максимова, який втратив три пальці в тій війні, та ще одного — Пучака. Вони обидва оповідали цікаве про бої з поляками, про страждання в польському полоні, вони співали залюбки стрілецькі пісні і нас учили співати їх. Максимів був дуже завзятий хлопець, він умів захопливо розказувати про хоробрість наших стрільців, він казав, було: "Я ще раз готов піти воювати з поляками, хоч би зараз, коли б лиш була нагода і зброя!". Також оповідали ті наші старші товариші про змагання нашої армії проти москалів — Денікіна й большевиків. А я слухав, слухав, і прямо ковтав ті їх розповіді, бо я ніколи чогось такого не чув аж до того часу. Отой мій товариш, Максимів, перший розбудив у мені національну свідомість тими оповіданнями про українську визвольну війну.

На Зелені Свята 1924 року з нашої катедри в Перемишлі йшов довгий, могутній похід на цвинтар у селі Пикуличах, де похоронено багато наших вояків, що погинули у війні з поляками. На чолі походу йшов парох катедрального храму, о. Михайло Мриц і провідний перемиський діяч д-р Володимир Загайкевич. У поході взяло участь кільканадцять тисяч людей, що посходилися з Перемишля й передмість чи приїхали з околишніх сіл. І в час походу польські поліцаї й один військовий офіцер розірвали на куски терновий вінок із тризубом і арештували трьох юнаків, які несли отой вінок.

На цвинтарі згромадились великі маси людей і до них говорив патріотичну проповідь катедральний парох о. Мриц. Я дивився, дивився і слухав. Той похід наших тисячних народніх мас, та сцена, як польська поліція й офіцер розривали терновий вінок і арештували молодих юнаків і та зворушлива й розумна промова о. Мрица — всі ці речі й до нині залишилися свіжими в моїй пам'яті. Вони мали поважний вплив на мій дальший національний розвиток.

*

Після закінчення курсів, у 1925 році, я повернувся знову до мого рідного села — Полонної. В селі не було тоді ще ніякої організації, туди не приходила ні одна українська газета, а люди всі називали себе русинами. Мені важко було з цим погодитися, мене дивувало — як же так, чому в недалекій Перемищині, де люди такі самі як ми, всі називають себе українцями, а ми й далі залишились русинами. Я думав над тим, як би то наших людей освідомити, що вони не русини, а українці, думав, і врешті рішив, що насамперед треба передплатити собі два журнали — перемиський "Український Голос" і "Наш Приятель" із Жовкви. Приходив перемиський тижневик, приходив василіянський молодіжний журнал, я читав не лиш собі, а й другим, а далі почав читати біля церкви, уголос, вибираючи такі статті, які були цікаві для селян, а то й потрібні їм.

Вечорами — я збирав молодих хлопців і вчив їх співати стрілецьких пісень. Хлопці полюбили ті пісні,

Церква св. Покрови в селі Полонній Сяніцького повіту — олія

а з піснями й дириґента їх — мене, тобто. Літньою порою ми співали надворі і спів наш розносився з росою по всьому селі. А взимку 1925-26 я зорганізував чоловічий церковний хор, він співав у церкві всю зиму, аж до літа 1926 року, а тоді чимало з наших хористів повиїздило на заробітки до Франції й Канади і хор наш перестав діяти. Та все таки отим церковним співом я здобув собі симпатії серед старших людей у селі і, користаючись з того, почав говорити з ними про потребу закласти в селі кооперативну організацію. Ця думка сприймалася легко і скоро, бо лемки — практичний народ і вони легко зрозуміли практичні користі для них кооперації. Але я мусів бути дуже обережним і говорити дипломатично, бо поміж нашими прихильниками кооперативної ідеї було й декілька москвофілів і колишніх в'язнів талергофського концтабору, а без них ледве чи можна було зорганізувати в селі кооперативу, бо вони мали великий вплив у селі. Тому я старався бути "тільки" кооператором і обминав усякі політичні балачки, щоб не вразити їх москвофільських почуттів.

У той час сталися ще інші зміни в нашому селі — у церкві й школі. Священик о. Володимир Заяць і вчитель Кость Греняк відійшли у вічність. На місце о. Заяця зразу доїжджав до нас о. Юрій Менцінський з Карликова, а в 1927 році прийшов до нас новий парох, вже старший віком панотець — о. Володимир Коленський. І до школи прийшла нова вчителька, українка Ярослава Павлюк, родом із Белза в Сокальщині.

Коли грунт для кооперативної ідеї вже був якслід підготований, я поїхав по пораду й допомогу до Українського Кооперативного Союзу в Сяноці, де ми обговорили справу з д-ром Василем Блавацьким і інженером Мосорою й визначили день Основуючих Загальних Зборів кооперативи в Полонній. Збори відбулися восени 1926 року, при участі поважної скількости громадян і під проводом інж. Мосори. Новій кооперативі дано назву "Надія" й обрано першу управу її: справником — Івана Кутена, скарбником — дяка Олексу Пилата (обидва вони — москвофіли й колишні талергофці), а книговодом і крамарем — Олексу Галущака. Я зобов'язався три місяці працювати для кооперативи безплатно, а всі члени, у кого лиш були добрі коні, зобов'язалися поїхати даром, кожний по разові, до міста по товари для кооперативної крамниці. Кооперативу відкрито перед самими Різдвяними святами і вона зразу ж таки пішла повним ходом, люди радо йшли купувати до власної кооперативи, число членів щораз збільшувалося і за три місяці кооператива принесла 700 злотих чистого заробітку, на ті часи досить поважну суму.

Але прийшли вибори до сейму 1928 року і до села приїхали аґітатори польського урядового виборчого списка — "одинки" — "Безпартійного Бльоку Співпраці з Урядом", партії маршала Пілсудського. Приїздили й пропагандисти москвофільського виборчого списка — "20-ки" і української "18-ки" — партії УНДО. Аґітатори приходили часто, особливо від польської "одинки" — і тоді я перестав бути тільки аполітичним кооператором. Патріотичне почуття перемогло, дарма що я знав, що моя політична діяльність зле відоб'ється на інтересах кооперативи, бо, кажуть, "хто хоче торгувати, не може політикувати". Дарма! Вибори зближалися, треба було створити виборчий комітет для нашої "18-ки", ми й створили його в складі: Олекса Галущак (цебто я), Степан Ананевич, Дмитро Кряк, Петро

Секелик і Антін Стецько. Всі ми були тоді молоді хлопці, років 20-21, лиш один Ананевич мав 24. Нашим завданням було приготовити політичний грунт і виборчі матеріяли не лиш для Полонної, а й для сусідніх сіл — Щавного, Куляшного, Мокрого, Височан, Морохова, Завадки Морохівської і Кам'яного. Була дуже холодна, морозна зима, комунікація між селами дуже важка, але комітет наш виконав усі накладені на нього завдання.

Одного разу, в неділю, до Полонної приїхав на передвиборче віче кандидат "вісімнадцятки" Василь Подубинський, а на ту саму неділю приїхав кандидат москвофільської "двадцятки" — Яблонський. Надворі було дуже холодно, віче відбувалося в кооперативному домі. Першим говорив Подубинський, і його міцно оплескували, потім став говорити Яблонський, та за короткий час у залі вчинилася буча, люди кричали: "Тут не Росія, тут Україна, ми всі українці, не москалі, іди собі, звідки приїхав!". Яблонський ще щось хотів говорити, але його зовсім збили з пантелику, він покинув залю і вже ніколи більше не показався в Полонній.

У виборах, наш список — "18-ка" — здобув 72 відсотки всіх голосів, решта поділилася між москвофільською "20-кою" й польською "1-кою". Ми дуже раділи цим нашим першим політичним успіхом і нашу перемогу запивали... чаєм із цитриною. Москвофільський кандидат провалився в цілій нашій виборчій окрузі.

Дотогочасне приміщення кооперативи виявилося замалим, треба було шукати більшого. Знайшли — біля церкви стояв тоді невикінчений дерев'яний церковний будинок. Але ж він був у невідповідному місці, заблизько до церкви й тому в ньому там ніяк не можливо було влаштувати кооперативну крамницю. Тоді, на прохання управи, власник полонського двора д-р Володимир Константинович подарував для вжитку кооперативи будівельну площу, в центрі села й біля дороги, та ще й вплатив від себе 18 кооперативних уділів. І от, за дозволом священика, на цю площу перенесено отой невикінчений церковний будинок, кооператива викінчила його власним коштом і зобов'язалася платити за нього церкві невелике комірне. Восени 1927 року відкрито нову кооперативну крамницю в одній половині цього громадського будинку. В другій — відбувалися різні громадські й церковні збори, сходини молоді, збірні читання літературних творів, танкові забави, а пізніше й аматорські театральні вистави.

Тоді вже — в 1927 році — до села приходило декілька українських часописів: до священика — "Діло", до вчительки й кооперативного крамаря — "Новий Час", до Степана Ананевича — "Свобода", та ще кільканадцять примірників "Господарсько-Кооперативного Часопису" — до кооперативи "Надія". Газети ходили з рук до рук і їх читало багато людей, а ще більше слухало їх у громадському будинку під час збірних читань уголос.

Кооператива "Надія" далі успішно розвивалася, польська влада зразу не робила їй ніяких поважних перешкод, бо ж це були часи польської "куцої" демократії. Помагало й те, що комендантом станиці поліції, приміщеної в поблизькому селі Щавнім, був українець родом, хоч і одружений з полькою, поліцай ще австрійської служби, Н. Козак.

Продовження буде

Білобірські "Проліски"

ЄВГЕН ДУДРА

"МОСКВОФІЛЬСЬКА" ЛЕМКІВЩИНА

Наполеон сказав, що багато генералів повинні ходити за плугом, а багато плугаторів повинні бути генералами. І ми в нашій гіркій дійсності маємо деяку кількість людей, що їм доля присудила бути професорами, політиками чи письменниками, а їх колись покійний д-р Смаль Стоцький посилав на... курячі фарми.

До того типу людей можна б залічити і давню редакторку одного жіночого журналу, яка ще в 1930 році, в репортажі з Криниці впевняла читачів, що населення Лемківщини майже поголовно хворувало на "вола" (побільшення залози при горлі) і щойно ніби з приходом молодих священиків на Лемківщину кількість "волюватих" лемків зменшилася. До того епохального відкриття треба додати теж низку "наукових" дослідів над Лемківщиною — особливо після війни, написаних людьми, які в їхньому маратонському бігу на захід зачепили полою об Лемківщину і сьогодні в пресі та мемуарах заявляють в унісон, що Лемківщина москвофільська, темна й політично несвідома. На жаль навіть наша старенька "Свобода" не зберегла себе перед таким же прогріхом і колись у статті покійного професора Чубатого заперечувала приналежність Лемківщини до України, а тимсамим начебто віддавала частку української землі в дарунку полякам, дарма що лемки в ЗСА

Роман Касараб — "Лемки"

були якраз тими "генералами", які ходили за плугом і дали перший почин для заснування УНСоюзу, а з ним і "Свободи".

Ніхто не береться заперечувати лемківського москвофільства так само як і ніхто не може твердити, що на інших українських землях його не було. Однак причини його появи там були зовсім інші, ніж на Лемківщині. Аналізувати 70-літній період часу — справа доволі складна і вона не є нашим завданням тут. Може якийсь історик основніше спиниться над проблемами Ґмінду й Талергофу, а далі над подіями під час 1-ої світової війни й зараз після неї. Може тоді стане ясно, чому на Лемківщині було так, а не інакше, чому поруч лемківського "москвофільства" і в самому нутрі його розвивалися підсвідомі й одверті українські суспільно-політичні течії, і чому подібного явища ми не зустрічали в "загально-українському" москвофільстві. І все таки Лемківщина завжди була українською, без уваги на те, чи лемки звали себе русинами чи українцями. Для "знавців" лемківського питання, наведемо кілька фактів з недавнього минулого, як доказ безперервного тяготіння лемків до їх українського материка.

В листопаді 1918 р. рознеслася по Лемківщині чутка, начебто українське командування вислало військовий відділ на Лемківщину, щоб її прилучити до відновленої української держави та набирати рекрутів. Тоді такі "москвофільські стовпи", як оо. Мохнацький, Ільницький, Король і багато інших, правили молебні за перемогу української зброї, а молодь поголовно пішла в ліси, щоб відійти з тим леґендарним відділом до української армії. Як подавав тогочасний "Курієр Краковскі", тільки в одному повіті Новий Санч перебувало тоді в лісах приблизно 2,000 "бандитів" — тобто активних противників польського відновленого "моцарства". Такий стан тривав приблизно до кінця 1920 року, отже до остаточної нашої державної катастрофи. Чи той рейдуючий відділ української армії взагалі колибудь вислано — не знаємо, але на Лемківщині його не було.

Упадок нашої держави лемки пережили не менш трагічно ніж уся решта українського народу. Знаємо села, в яких молодь з тієї причини відмовлялася від усяких забав і танців на протязі поверх одного року. Прикордонні села здовж польсько-чехословацького кордону несли розвідчу службу і переховували українських полонених — втікачів із польських таборів смерти. В тому часі кордон охороняли відділи польської армії, тож потрібно було чогось більше, ніж самого лиш інтуїтивного патріотизму, щоб, наражуючись на смертельну небезпеку, переводити на чеський бік утікачів, іноді цілими групами. Все те відбувалося без зайвого шуму, самореклями

З ЛИСТІВ ДО РЕДАКЦІЇ

Від однієї з наших читачок ми дістали винятково теплого листа, в якому прозові рядки переплетені віршовими строфами. Вони зворушують — оті щирі, нехитрі вірші, бо ж, чи не так само колись творилися наші народні пісні в Україні?

... Я є зі Святкови Великої, Горлицького повіту, там, де

... Високі Карпати Гумінь відбиває,
Холодна водичка нею протікає...

З рідного села виїхала ще в 1940 році, вивезли мене тоді на роботу, до Німеччини, разом із сестрою:

Як чорна ворона на плоті крякала,
Вона мені вістку сумну передала,
Що я моїх рідних буду покидала.

Заплакана мати за возом ридала,
Обі свої доні в чужину прощала.

На віз хоче дати хоч хліба кусочок,
"Не треба" — їй кажуть — "накормлять там дочок"...

Ой, гіркий був для нас той німецький хліб! А тепер дивлюся на образок тих жорен, що намальовані в "Лемківщині", і мені пригадується, як я сама, ще молодою дівчиною, молола на тих жорнах, ще кілька днів, заки мене до Німеччини віддали. А матінка ще й заохочувала: "Як будеш молоти, доню, то заспівай собі пісеньку!"

"Чого мене, моя мамцю, до жорен загнали?"
"Треба крупи, щоб до зупи на сніданок мали".
"Не нарікай, моя доню, що на жорнах мелеш,
Треба хліба на маринду, як товар поженеш".

Я тепер мешкаю в Сиракузах, в стейті Нью-Йорк, а називаюся (дівочим прізвищем) Анна Хомик.

ПОДЯКА ЗА ДОПОМОГУ

До Управи 3-тього Відділу ООЛ в Пассейку надійшов лист від одного з українських питомців Люблинської духовної семінарії:

Дорога Сестро у Христі!

Прийшлося мені писати до далекого краю, куди я ще ніколи не писав — аж за океан. Бо ж я пересвідчився, що там дійсно живуть наші люди, хоч я раніше нераз про те чував.

Пишучи це письмо, хочу дуже щиро подякувати за Вашу пересилку і за все, що в ній було — харчі й усякі інші речі. А ми найбільше радіємо тим, що Ви про нас пам'ятаєте і дякуємо за Ваші зусилля і труд. Ми, звичайно, поділимося тими всіма речами з тими, які також потребують їх.

Ще раз велике спасибі! Нехай Воскреслий Христос обдарує Вас усіх радістю й миром.

Ваш Йосиф

Люблин, 16 травня 1982.

чи аґітації. Вибори до першого польського сойму на Лемківщині збойкотовано так основно, що тогочасна польська краківська преса вдарила в дзвін тривоги, мовляв, "українська вивротова аґентура в Карпатах сєнґа по жицє паньства польскеґо". Врешті революційна акція о. Шпильки, ліська трагедія і зручно підготована "лазня" для Пілсудського в селі Нова Весь (він оминув її майже чудом), — ось лише деякі з довгої низки героїчних подвигів "темних" лемків.

Лемківщина витривала на своєму пості поверх 600 літ. Польський плян на "зніщенє Русі" прорвав собі шлях на Волинь, Поділля й північно-західні землі; на Лемківщині так легко не пішло. Там він зустрів рішучий спротив буквально всього населення: найбіднішої хижі зарібника і хати інтеліґента, малих школярів, молоді й сивоволосих дідусів. Все це на протязі довгих століть. Коли ж прийшло до останнього бою за Лемківщину, до бою в обороні буквально землі рідної — навіть уже без хиж і церков — то лемки гідно сповнили свій обов'язок. Про них — як про вояків УПА, в якій вони становили непропорційно високий відсоток у порівнянні з іншими українськими землями — заговорив цілий світ. І це також загально український здобуток.

Його не вільно забути нам сьогодні. Не вільно буде забувати і в справжньому останньому бою за визволення української землі, а тим самим і не вільно одним помахом пера відступати ту землю загарбницькому сусідові, який набув її силою іншої ворожої потуги.

Роман Касараб: Лемкині

ХРОНІКА ЛЕМКІВЩИНИ Й ПОСЯННЯ

ВИРІЗКИ Й ОБРАЗКИ — ЗА УКРАЇНСЬКИМ ЖУРНАЛОМ У ВАРШАВІ — "НАШЕ СЛОВО"

І. НА РІДНІЙ ЗЕМЛІ

НЕ ВМИРАЄ УКРАЇНСЬКА ПІСНЯ В СЛАВНОМУ СЕЛІ — МОКРОМУ

29 серпня 1972 року — пам'ятний день для нині* вже дуже популярного ансамблю пісні й танцю "Ослав'яни" з Мокрого, Кроснянського воєвідства. Тоді бо відбулася його перша проба і відтоді розпочалася його плідна діяльність. У неділю, 29 серпня 1982 року, з нагоди Х-ліття існування художнього колективу, в Мокрому відбувся врочистий концерт. Його виконавцями були самі ювілярі, тобто "Ослав'яни" та молодіжний колектив з Перемишля, який в цей спосіб віддав шану своїм старшим товаришам по співу і танцю, водночас збагатив програму ювілейного концерту.

А ось, що пише про Мокрівський ансамбль і про його десятирічну діяльність організатор Українського Суспільно-Культурного Товариства І. Зінич:

Поїзд рівномірно стукотить на стиках рейок, все більш віддаляється від Мокрого — гарного бескидського села що майже суцільно заселене українцями, в якому я проводив останні дні серпня. В цьому, розташованому над річкою Ославою, селі, заслоненому з усіх-усюд невисокими гірками, я не випадково опинився. Колектив "Ослав'яни", що діє при гуртку Товариства в Мокрому, в цей час підготовлявся до свого врочистого концерту.

У неділю, 29 серпня ц. р., у переповненому залі "ремізи" (навіть голку не вдалося просунути) розпочався врочистий концерт "Ослав'ян", присвячений десятиріччю існування та діяльності колективу.

Десять років. Як на вік людини, а тим більше організації — невеликий проміжок часу. В житті художнього колективу, що працює в таких умовах, як "Ослав'яни", — значний період. І немає в Товаристві такого ансамблю, який не тільки існував би, але й діяв так довго. Єдиний виняток — це "Журавлі", які на кілька місяців раніше були засновані. Але в "Журавлів" зовсім інший механізм діє. Вони мають свій фонд, мають платного керівника, з ними часто виступають професійні виконавці. Натомість

Зберігаємо правопис оригіналу* — **Редакція "Лемківщини".

ЛЕМКІВЩИНА В ОГНІ

МАРІЯ ОСТРОМИРА

Продовження

«Я ВЖЕ НЕ МАЮ ТАТА...»

Хоч чотовий Хрін був веселий та бадьорий перед своїми хлопцями, проте якась дивна, нез'ясована туга неволила його. Це сталося з ним ще від дня бою в Грозьовій, коли то маленька дівчинка поцілувала його. Наче впік його отой дитячий поцілунок і той жар відчуває він ще й досі на своєму обличчі. Вона ж — ота маленька дівчинка, нагадала йому його маленьку донечку Лілю, роз'ятрила наново незагоєну рану його батьківського серця.

Ось Великдень наближається і вона, маленька доня його проситиме матері, щоб уписала їй писанку. Зберігатиме ту писанку для батька й виглядатиме у віконце, чи не йде він. Та чи ж може він відвідати її? Піти б у напрямі села, де живе його дружина з донею, щоб бодай вістку про них дістати...

І на Великдень вибрався зі своїм відділом до церкви в одному селі. Сподівався, що зустріне там знайомих людей, які розкажуть йому про його рідних.

Недалеко від церкви поставив з двох боків застави, біля церковного входу стійку, а тоді з відділом увійшов до церкви.

Під звуки воскресних дзвонів понеслось радісне "Христос Воскресе". Повстанці співали разом з народом. Люди раділи, що їхні оборонці святкують разом із ними.

Командир Хрін дійсно стрінувся зі знайомими і вмить засипав їх питаннями, бажаючи почути вістку про рідних. Та вісті були невеселі. Оповідали знайомі, що польські боївкарі знущаються над українським населенням. Вони знають, що він пішов до повстанців, але не знають його псевда. Якби знали, що той ославлений і популярний по всьому Надсянні Хрін це саме й він, ото скреготали б зубами! Але вони цього не знали, як не знали й ті

"Ославяни" на концерті в Гладишові

"Ослав'яни" в основному тільки на власні сили можуть розраховувати (їх керівникові тільки кошти за доїзд з Ясла до Мокрого звертають). Скільки впертості, зусиль, безсонних ночей вимагає така діяльність? Прикладом може бути і врочистий концерт. У суботу, напередодні концерту, коли під вечір я прибув у Мокре, в світлиці тривала генеральна проба, що вимотувала сили танцівників і співаків. І тривала вона майже до 22 години, хоч розпочалася о 17-ій. А проби завжди так довго тривають — Євген Могила старається бо максимально використати час і членів колективу, частина яких рекрутується з сусідніх часом значно віддалених, сіл. І так щотижня...

А зі сцени надалі лине пісня, в танці вирують дівчата й хлопці. Все, що на сцені діється, викликає бадьорий настрій, змушує забути про щоденний труд. Про нього, мабуть, забули і самі виконавці. Вони сміються, жартують, ніби ціле життя тільки це й робили, хоч їх сорочки вже мокрі. І то не тільки від танцю, але й духоти, що у залі панує. Уявіть собі невеликий зал, у якому зібралися діти і старші, разом

знайомі, які оповідали йому про його дружину й доню.

Розказували далі, що польські діти б'ють часто його маленьку доню й питають, де її тато. "Не бийте мене! Я вже не маю тата — пішов кудись і не приходить. Певно його вже немає. Якби був, то прийшов би й оборонив би мене" — плачучи, відповідала їм дівчинка.

Хвиля крови вдарила йому в голову, а серце, наче хтось кліщами здавив. В голові шуміло... Не дослухав до кінця... А, може, знайомі, завваживши, який він дуже схвильований, перестали оповідати... Пригадував опісля і ніяк не міг пригадати. Стояв задуманий біля церкви і дивився кудись — у даль. Дивився і нічого не бачив...

— Друже командире! Зголошую, що чота жде наказу! — виструнчившись перед ним, стукнув зап'ятками кулеметник Зоряний.

Той стукіт збудив чотового Хріна із задуми і він здивовано глянув на Зоряного.

— Друже командире! Чи йдемо на свячене, що приготовили для нас Богданна з дівчатами?

— Авжеж ідемо! Наказую збірку!

— Хлопці вже зібрані, друже командире. Ждуть тільки на вас.

— То й гаразд! Ідемо!

*

У просторій селянській хаті Богданна з дівчатами приладили свячене. До великоднього стола засіли повстанці з місцевою молоддю. Були теж і ранені в борівницькому бою стрільці, а з ними й Островерх з перев'язаною рукою. Святочний настрій оволодів усіма. Обділювались свяченим яйцем, співали воскресних і повстанських пісень. Командир співав та жартував із хлопцями. Та несподівано находили на нього хвилини задуми і тоді ставав він зовсім непричасним до загального веселого настрою.

В один із таких моментів його важкої задуми, сіла біля нього Богданна. Прокинувся, наче з просоння і здивовано глянув на неї.

— Пробачте, що я перешкодила вам, друже чотовий.

— В нічому не перешкодили ви мені, друже Богданно. Навпаки, я радий, що не забуваєте про мене.

— А все ж, я думаю, що таки перешкодила. В іншому якомусь світі ви блукали думками. Скажіть, будь ласка, що вас турбує? Чи може зажурились, що обома руками не можете ворога бити? Не журіться, прийде час, що обидві ваші руки будуть міцні й дужі. Як же, до речі, з вашою правою рукою?

біля 300 глядачів, і крихітну сцену, на якій свою програму виконує 30-особовий колектив. Дихнути нема чим, навіть відкриті вікна не помагають, а тут тобі співай, танцюй. Це однак не перешкаджає виконавцям співати на повний голос, і то як, а танцюристам на сцені кружляти. На це тільки молодь спроможна. Не мамаї, а такі, як мокряни, здорові люди.

Успішні виступи "Ослав'ян" заохочують молодь до художньої діяльності. Вона горнеться до колективу. Результатом цього є те, що дотепер "Ослав'яни", замість старіти, молодіють.

"ЛЕМКОВИНА" З БІЛЯНКИ СПІВАЄ

24 липня "Лемковина" завітала до Мокрого і виступила на сцені "Ослав'ян". Будучи в Мокрому, не можна було обминути й поблизьку Команчу, де "Лемковина" співала й танцювала 25 липня. Цього ж дня їй аплодували також в Зиндрановій. Щоправда, немає у цьому селі такого залу, в якому можна було б концертувати такій великій групі, та мешканці Зиндранови заприсяглися, що мусять оплескувати "Лемковину" у себе і побудувати для неї естраду під голим небом.

З якою ж теплотою і сердечністю, з глибоким переживанням приймали мокряни, команчани, зиндранівці та мешканці навколишніх місцевостей членів "Лемковини", їхні виступи — не треба й пояснювати, адже люди спрагнені рідної пісні, рідного слова, тож поява у них такого ансамблю стала валиким святом.

Дівчина з "Верховини"

— Дещо краще, але все ще, як бачите, ношу її на прив'язі.

— Бо заскоро почали ви за ворогом ганятись. Треба було ще деякий час лікуватись, відбувати щоденні масажі, то й вислід був би кращий.

— Не дорікайте мені, друже Богданно! Ви теж не всиділи б, якби були на моєму місці.

— Може й ваша правда, проте це не зміняє речі. Руку треба постійно лікувати. Прийдіть завтра — масаж вам зроблю. І шаблю дістала я для вас. Правдиву козацьку шаблю...

— Звідкіля ж ви дістали її? — враз оживився Хрін.

— Бач, як очі заіскрились до шаблі! Наче маленький хлопчик захопились шабелькою. Та "шабельку" цю постарала я не на те, щоб радувала ваші очі своїм блиском, але щоб лікувала ваші руки, які — до речі — потребують безнастанного руху. Отож вправлятимете спершу лівою, а потім і правою рукою. Прийде ще час, що самі забудете, що колись не могли володіти руками.

— Та чи ви жартуєте тільки, чи таки справді постарали для мене шаблю? — серйозно запитав Хрін.

— Ні, не жартую. Таки справді є в мене шабля. Але дістанете її щойно тоді, як скажете, які це такі буревії вам по голові бушують?

— Ніщо в мене в голові не бушує. Звідкіля ви це взяли, друже Богданно?

— Думки відчитую на вашому чолі. Може ви сьогодні біля церкви отримали якісь погані вісті про ваших рідних?

— Невже ви, друже Богданно, ворожка якась? Кажете, що думки відчитуєте, а ви просто з самого мозку викрадаєте їх. Як же це?

— Хочете знати, в який спосіб я думки ваші викрадаю? Дуже простий це спосіб. Я ж раз-у-раз маю діло з хворими. А що не всі хворі бувають балакучі, то треба вміти відгадувати їхні думки. Ви ж, друже чотовий, теж колись належали, а то й тепер ще належите до моїх пацієнтів, то й ваші думки я навчилась відгадувати. Ви хворі — дуже хворі і то не тільки фізично, але й духово. І вам треба лікуватись, чи, радше, усунути причину вашої недуги.

— Не розумію, що хочете сказати, друже Богданно. Яку причину і яку недугу треба усунути? Говорите, наче справжня ворожка.

— Хай буде, що я ворожка! Отож, як іржа залізо, так з'їдає вас жура про ваших рідних, зокрема ж про маленьку вашу донечку Лілю. Чому ж ви досі ні

КОНЦЕРТ У ПЕРЕМИШЛІ

13 червня ц. р. у перемиській уескатівській світлиці відбувся врочистий концерт з нагоди 25-ліття першої врочистості на честь Великого Кобзаря у післявоєнний період.

З концертною програмою виступили — перемиська молодь та діти, які ходять на уроки української мови. Молодь виконала два танці: коломийку та гопак. Дитячий гурток "Ромашки" показав себе всесторонньо. Діти танцювали, співали пісні разом з мішаним хором, виконували хороводи та декламували вірші Т. Шевченка і твори інших авторів про Кобзаря.

Мішаний хор складається з 14 старших осіб та 16 "Ромашок". Він виконав пісні: "Заповіт", "Учітеся, брати мої", "Сховалося сонце", "Ой, Дніпро крил орлиних змах", "Де Дніпро наш котить хвилі", "Куделиця" та "Рідна Верховина", в якій сольні партії заспівував Андрій Чорний — член хору "Журавлі".

ЯК НИЩАТЬСЯ ЛЕМКІВСЬКІ ЦЕРКВИ...

... Вистачить зійти з головного шляху на околиці менш заселені, щоб натрапити на об'єкти, які можна назвати лише руїнами, німими свідками пониклого життя, яке тут буйно процвітало і то ще недавно, бо в час попереднього покоління. Чого не знищили досі мстиві або злодійські людські руки, це не спроможне протистояти нищівним впливам минаючих років: дерев'яну конструкцію точить шашіль, стіни прогнивають і розсипаються, буйні вітри зривають гонти, западається іконостас і хори, настінні фрески покриває плісня. З числа 311 церков, які ще до 1945 року діяли в середній частині Підкарпаття, протягом наступних десяти років були знищені, тобто спалені або зруйновані 73 церкви. П'ять з-посеред оцих нещасних церков за розпорядженням місцевої адміністрації розібрано "громадським чином" на паливо.

ЯК "НИЩІЄ" МУЗЕЙ...

Нещодавно був я у Зиндрановій та при нагоді докладно оглянув садибу-музей лемківської матеріяльної культури і... жах мене огорнув. Коли я відвідував цей рідкісний музей у попередніх роках, він був ще в можливому стані. Зараз він нищіє в приспішеному темпі. Йдеться передовсім про стріху, яка протікає. Федір Гоч, який цю будівлю віддав, так би мовити, у громадське користування, робить, що тільки можливе — латає дірки в дасі то кусником бляхи, то папкою, але солом'яна покрівля вже ні до чого. Щоб "заховати при житті" цю пам'яткову будівлю та ще й зберегти її оригінальність, треба її наново пошити снопками (по-лемківськи — кичками), а частину також гонтами. Необхідно, потрібно це зробити однак швидко, бо невдовзі навряд чи буде що пошивати.

"ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМ" У СВИДНИКУ

Не лиш серед українців у Польщі, але й у Чехо-Словаччині помітне тепер большевицьке "затискання гайки". Отак і славний український фестіваль у Свиднику перемінюється тепер, стаючи "інтернаціональним" не лиш "по формі", а й

словечком не згадали районовому референтові, щоб заопікувався нею — допоміг у дечому. Залишили ви її на ласку й неласку долі і нікому ні чичирк про неї.

— Не стану ж я своєю родиною морочити голову кожному референтові. Якщо б так усі вояки УПА заставили районових референтів клопотатись їхніми родинами — ото вийшла б коломийка!

— Не всі ж мають родини, що потребують опіки. Автім — в цьому районі особливі відносини. Родина ваша живе у місцевості, окруженій польськими боївкарськими гніздами. Але навіщо такі довгі дискусії вести? Невже зможу переконати вас? Ви страшенно вперті буваєте інколи. Вам може не подобається такий мій вислів? По-культурному, чи, може, по-літературному, впертість називають «силою волі». Та по-моєму це ніяка сила волі, а просто таки — впертість, і все! І супроти цієї вашої впертости я зовсім безпорадна. Та до речі — приходьте завтра! Вашу праву руку хочу оглянути і масаж зробити. Ну, і шаблю заберете собі.

— Чи й писанку теж дістану?

— О, ні! Писанки не дістанете. По писанку будете змушені до когось іншого звернутись.

— Я дуже вдячний, друже Богданно, що ви одні турбуєтесь моєю скромною особою.

— Турбуюсь не тільки вами, але й усіми раненими та хворими в нашому районі. Але є тут хтось, хто дійсно тільки вами турбується.

— Ви знову починаєте ворожити? — насторожився. — Хто ж це такий?

— Не ворожу, але обсервую. Отой хлопець, високий і дужий, з перев'язаною рукою — очей із вас не зводить. Островерх — мій теперішній пацієнт. Це він, мабуть, відзначився в боях за Грозьбу і Борівницю.

— Що в тих боях він відзначився — це так, та чи він турбується мною, то сумніваюсь.

— Перш за все переконайтесь, а тоді вже пробуйте сумніватись. Шукайте друзів не там, де хотіли б їх мати, а там, де вони дійсно є. Тож добраніч вам, друже чотовий! Може вже й не доведеться мені говорити з вами сьогодні. До побачення до завтра!

— До побачення, друже Богданно! І з Воскресенням Христовим прийміть від мене побажання всього найкращого.

— Дякую. До речі — ми вже складали одне одному побажання сьогодні при святочному столі.

— Думаю, що не шкодить і вдруге побажати. Не знати, який буде Великдень в наступному році...

— А, то ви вже заздалегідь складаєте поба-

"по змісту". "Наше слово" інформує про нього передруком із пряшівського "Нового життя" — бо "в поточному році, в силу обставин... У Свидник не прибула ані делеґація УСКТ, ані, правдоподібно, жоден уескатівець":

"Місто під героїчною Дуклею у святковому вбранні. Жителі, тисячі гостей фестивального Свидника в піднесеному настрої — розпочинається останній, найбагатший день XXVIII Свята культури українських трудящих Чехословацької Соціалістичної Республіки. Він обіцяє бути надзвичайним, веселим; уквітчаним піснями, танцями, самобутнім мистецтвом — самоцвітами фольклорного вміння народу.

Великий простір амфітеатру заповнюється глядачами, любителями українського народного фольклору... Першими у програму "Вінок дружби" вплітають темпераментні угорські пісні і танці члени самодіяльного колективу "Чало" з Шаморіна.

На сцену "виходить сонечко" пісень у виконанні Піддуклянського українського ансамблю з Пряшева. Численній, багатотисячній публіці піддуклянці підносять букет прекрасних народних пісень і танців.

Програму "Вінок дружби" достойно доповнює виступ фольклорної групи чехословацькорадянської дружби з Важца.

Потім відбувся урочистий мітинг. На естраді з'являються господарі Свята та представники делегацій. Перед багатотисячною публікою виступили перший секретар ЦК КСУТ Степан Лихвар, який привітав усіх присутніх, у тому й усі делегації, між якими була партійно-урядова делегація ССР, а також делегація ПОПР* з Кросна.

Дружніми оплесками привітали глядачі, після закінчення урочистого відкриття Свята, Народний фольклорний ансамбль "Лотос" з Бурятської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки.

II. НА ЗАСЛАННІ

ЗАПІЗНЕНЕ 25-ЛІТТЯ

29 травня ц. р. у Зеленій Горі відбулося велике свято! Щоправда місцевий гурток УСКТ планував відзначити 25-річчя УСКТ в грудні минулого року, але сталося це щойно тепер. Врочистість розпочалася концертом художніх колективів Загальноосвітнього ліцею No 4 з Лігниці в Галі Людовій. Виступили хор "Полонина", музичний ансамбль "Мрія" і вокально-інструментальний колектив "Струмочок", а на закінчення, танцювальна група порадувала нас композицією "Вечорниці". Був це концерт української народної і класичної музики в доброму опрацюванні і такому ж виконанні. Думаю, що багато професійних колективів могло б бути слухачами, саме, слухачами і глядачами виступу цих молоденьких аматорів. Мабуть не тільки музичний хист, але й любов до рідної культури і музики допомагає цій молоді досягати такого мистецького рівня.

**Примітка Редакції "Лемківщини".*

**Польської комуністичної партії.*

жання. Може й ваша правда, друже чотовий! Невже можна знати, де ми будемо в наступному році та й чи взагалі будемо...

Богданна підвелась і відійшла. Чотовий Хрін закурив чергову цигарку і, пускаючи кільця диму, роздумував над недавно сказаними словами Богданни. «Цікава дівчина! Звідкіля це в неї стільки спостережливости набралось? Наче б їй не двадцять кілька років минуло, а шістдесят».

А при столі співали повстанці разом із сільською молоддю повстанських пісень. Чий же це голос, такий звучний і гарний, перед веде? Чий же, як не Островерхів! Він же перший не тільки в бою, але і в пісні теж. І лунали одна за одною повстанські пісні. І одну за одною цигарку викурював чотовий Хрін, навіть не запримічуючи цього.

— Друже командире! Маю прохання до вас. Думаю, що при Великодні не відмовите мені, — прозвучав над вухом знайомий дзвінкий голос.

Хрін підняв похилену в задумі голову. Біля нього стояв Островерх.

— Яке ж це таке прохання маєш до мене, друже? — здивувався Хрін.

— Щоб ви, друже командире, співали разом із нами.

— Хіба ж мало ще вас, співаків? Співаєте так, що й вишколений хор не заспівав би краще.

— Хіба, що голосніше не заспівав би, — ви хотіли сказати, друже командире? Дійсно, так уже голосно співаємо, що дивуюся, як це стіни хати не розпались досі, як мури Єрихону від гуку труб. Та ходіть же, друже командире, до нашого гурту! Який же це наш Великдень? Ми всі при столі, а командира немає між нами.

— Так тільки хвилину-дві хотів я посидіти збоку, цигарку викурити, — сказав, ніби оправдуючись, чотовий.

Островерх хотів сказати, що не о дну, а багато тих цигарок він уже нині викурив, не завваживши навіть цього. Проте нічого не сказав. Бо ж він припускав, що якась велика туга неволить душу командира. Мабуть, якісь тривожні вісті схвилювали його. Та не йому, Островерхові, питати про те.

— А ми таки дуже просимо, щоб ви заспівали ще з нами на закінчення Великодня. Хлопці радітимуть. Підете до нас?

— Піду! Ех, Олексо! Золотий мій хлопче! Думаєш, що як хрін, то й слід йому бути до кінця при великодньому столі?

— Якось не можу вас зрозуміти, друже командире, — зніяковів Островерх.

— Зате я прекрасно розумію тебе, мій друже! Знаю, що тобі не про мій спів іде, а про щось зовсім

"Журавлята" співають у Кошаліні

"ЖУРАВЛЯТА" НА ЗАХІДНЬОМУ ПОМОР'Ї

З помітними художніми успіхами пройшли дев'ятиденні гастролі (від 26 червня до 4 липня) по Західному Примор'ї Молодіжного камерного хору старинної і церковної музики, що під керівництвом Ярослава Полянського діє при церкві оо. Василіан у Варшаві. "Журавлята", як популярно називають членів цього хору (оскільки керує хором диригент і художній керівник "Журавлів", а в його складі виступають діти, частина батьків яких співає або співала в "Журавлях"), концертували у костьолах, в яких відбуваються українські католицькі богослуження (Щецін, Старгард, Колобжег, Кошалін) та на сценах культурних установ (Мєндзиздроє, Тшебятів, Кошалін). В костьолах, як правило, співали вони церковні пісні, натомість сценічна програма поширена була українськими думами і народніми піснями. Найкращі пісні зі свого репертуару Молодіжний хор виконував 1 липня на сцені Будинку культури в Мєндзиздровях, як один зі самодіяльних хорів — учасників XVII Міжнародного фестивалю хорової пісні. Був це кульмінаційний виступ хору на Західному Примор'ї, що вдруге (після "Журавлів" 1977 р.) на Мєндзиздройському фестивалі представляв красу української хорової пісні.

Кожного мабуть, зацікавить, яка була дорога "журавлят" на міжнародний фестиваль у Мєндзиздроях, що цього року був дещо скромніший, ніж у минулих роках, але не менш цікавий. А цікавий був, м. ін. тому, що представлялася на ньому церковна музика, причому не тільки у виконанні Молодіжного камерного хору старинної і церковної музики з Варшави. Отже хор цей почав свій творчий шлях 1978 р. від "невинного" дитячого колядування. Серед дітей, що співали колядки і щедрівки для розваги, була й дочка керівника хору, Кася Полянська. Коли зібрався вже більший гурт музично обдарованих дітей, які до цього вчились у музичних школах, Ярослав Полянський, як добрий вихователь і досвідчений вчитель, (вісім років вчителював), зайнявся ближче їхнім хоровим співом. Спершу на один голосочок, потім вже на два і три голоси, а сьогодні в деяких піснях виступає і четвертий голос. Після колядок і щедрівок "журавлята" почали співати марійські і українські народні пісні. Врешті прийшла черга на українську класику в обробці і гармонізації Я. Полянського, що пристосував її до можливостей молодих виконавців.

ДЕСЯТИРІЧЧЯ "ЖУРАВЛІВ"

10 років минуло від першого концерту. 10 років наполегливої праці, тисячі кілометрів в дорозі на концерти і додому, десятки тисяч слухачів в різних кінцях Польщі, в Чехословаччині. Нагорода в Мєндзиздроях на Міжнародному фестивалі хорів, і довго очікувана платівка. Врешті з нагоди ювілею —

інше. Але твоя правда. Я повинен сидіти біля вас, моїх хлопців. Дякую тобі, Олексо! Ходімо до гурту!

Який же радий був Островерх, що йому вдалося затягнути до гурту командира. Може, розвіється його журба, як співатиме зі стрільцями. Він же не тільки командир, але й найкращий друг. Його ж, Островерхові рідні далеко від нього — осталися в рідному селі, на межі українських і польських земель. А, може, і там їх уже немає, може ворог забрав їх із рідного села... Він тільки думкою вітає між ними і згадує свою добру матір. А тут, між повстанцями, всією душею прилип до командира Хріна. Він один залишився йому тепер. Ну, і невідступна «пападьошка» з якою він, Островерх, до бою йде...

Продовження буде

ДОПОВІДЬ ПРО ЛЕМКІВЩИНУ

В п'ятницю 1 жовтня 1982 року в ньюйоркському Літературно-Мистецькому Клюбі, у співпраці з Науковим Товариством ім. Тараса Шевченка і Організацією Оборони Лемківщини, було влаштовано доповідь на болюче актуальну тему — "Лемківське питання в Польщі в роках 1932-1982". Вступне слово говорив голова НТШ проф. д-р Ярослав Падох, із питоменним для нього промовницьким хистом і переплітаючи власні думки читанням поезій великого співця Лемківщини — Б. І. Антонича. Від 1-шого Відділу ООЛ говорив коротко й гідно голова його — п. Василь Скомський. Потому досить численно зібрана публіка вітала оплесками головного доповідача — молодого лемківського вченого, мґра Івана Гватя. Він — симпатична з вигляду молода людина, уродженець Південної (підсловацької) Лемківщини, народився в 1950 році в Бардієві, закінчив середню школу в Пряшеві, університет у Римі, тепер готується захищати докторську тезу в мюнхенському німецькому університеті. До Америки приїхав, щоб співпрацювати в редаґуванні Лемківського Збірника чи пак Енциклопедії, який готується в Гарвардському УНІГУ коштами 1-шого Відділу Організації Оборони Лемківщини.

І. Гвать говорить

У доповіді було подано коротко трагічну історію лемківського племени за останнє півсторіччя, починаючи від 1932 року, коли режим Пілсудського розпочав посилений наступ на національну ідентичність лемків, бажаючи відорвати її від всеукраїнського пня — аж до сьогоднішнього дня, коли Лемківська Земля залишилася в більшості руїною й пусткою, а її діти живуть, силою вивезені, на засланні, або розсипані по широкому світі.

На превеликий жаль, доповідач розчарував свою, особливо лемківську, публіку, деякою неповністю й однобокістю інтерпретації нової лемківської історії. У своїй доповіді він користувався майже виключно польськими й під-польськими джерелами, не беручи до уваги тієї багатої літератури, яка появилася у вільному світі, написаної лемками про них самих, без цензури й чужої пресії. Тому він, наприклад, поминув мовчанкою всю боротьбу УПА на Лемківщині (з винятком принагідної згадки про вбивство ген. Сверчевського), але говорив досить широко про якусь ніби велику участь лемків у польському комуністичному підпіллі і про їх масову й добровільну участь у рядах совєтської армії. (Ми знаємо, якою була та "добровільна" участь у Східній і Західній Україні). Він навіть в одному місці договорився до абсурдного ствердження, що "українські націоналісти мали неґативний вплив на національне освідомлення Лемківщини".

Хочемо вірити, що ці досить оригінальні погляди шановного доповідача не відоб'ються на змісті редаґованої ним "Лемківської Енциклопедії".

Орп.

нагороди Міністерства культури і мистецтва, Польської спілки хорів і оркестрів та ГП УСКТ.

Це все очевидно, — про наш хор "Журавлі".

20 червня, в концертному залі Національної філармонії у Варшаві зібралися прихильники хору, щоб відсвяткувати його десятиріччя.

Програма першої частини охоплювала церковну і класичну музику (в основному українську).

Друга частина програми — це українські народні пісні. Треба сказати, що хористам легше співати таку музику (а публіці слухати). Ця частина концерту звучала легко, без жодного напруження. Слухалося з приємністю всіх пісень, а особливо "Кед мі пришла карта", "Ой літа орел", "Грай бандуро" (бракувало звуку справжньої бандури в супроводі), "Закувала та сива зозуля" з прекрасним соло Степана Білянського.

"СОРОМЛЯТЬСЯ" (ЧИ БОЯТЬСЯ?) ПРИЗНАТИСЯ

Підсумовуючи виступ "Черемоша" на цьогорічному Ярмарку треба ствердити, що колектив зробив усе, щоб добре виконати свою програму. На минулорічній імпрезі були проблеми з деякими членами нашого колективу, які не дуже хотіли вийти на сцену і виступати перед польською публікою. Просто соромилися признатися, що є українцями. Це перешкоджало й у виступах бо одна виконавиця ховалась за другу, щоб її не помітили знайомі. Це вимагало терпеливого пояснення, а часом гострого слова, щоб "позбутися" такої поведінки. Тепер вже деякі члени колективу пишаються тим, що є українками і що виступають у цьому колективі. Розмови, пояснення перед виходом на сцену що треба вести себе свобідно, дали успішні результати.

Я. НАЗАРЕВИЧ

РОЗДУМИ НАД ПРОБЛЕМАМИ П'ЯТОГО КРАЙОВОГО З'ЇЗДУ ОЛК

"Ні, я хочу крізь сльози сміятись,
Серед лиха співати пісні,
Без надії таки сподіватись,
Жити хочу! Геть думи сумні!"
Леся Українка

Мені пощастило бути на цьому З'їзді, в торонтському Пластовому Домі, 2 травня 1982. Цей з'їзд залишив у мене неоднакові, сумні й бадьорі враження й думки — і я хотів би поділитися ними з читачами "Лемківщини". Бо ж явища, які обговорювалися на З'їзді — не відокремлені, вони трапляються й у інших наших організаціях і тому вони ще більше варті того, щоб їх спільно обговорити й передумати.

У сучасному світі переходять великі й далекосяглі переміни, в кожної людини й у всіх суспільствах, а чи не найбільші зміни сталися якраз серед нас — лемків. Ці зміни є вислідом сучасного приспішеного розвитку всього суспільного життя, особливо ж технічних наук і економічних процесів.

І власне ці явища мають, на мою думку, неґативний вплив на декого з наших людей, бо, бажаючи зрівнятись із тим ґрандіозним поступом нашого довкілля, ми якось розгублюємось і затрачуємо нашу власну особовість, наше традиційне ставлення до людини і до суспільних проблем. Постає в декого почуття байдужости, або зацікавлення лиш матеріяльними справами.З'являється небезпека, що почнеться докорінна зміна всіх наших поглядів на світ і життя. Тому, поки ще пора, протрім собі очі, щоб матеріяльний добробут не заслонив і врешті не знищив наших прадавніх святощів, наших ідей і мрій.

Адже у нас, лемків, чи не найбільше з усіх українських етнічних груп, було розвинуте, часами до скрайности, почуття любови до наших гір і полонин і струмочків рідних, до тих стежин, якими ми колись ходили до рідних церков молитися Богу. Над усе ми цінували вірність, наші серця палали доброзичливістю й щедрістю. Виходячи в далекий світ чужини, ми в душі нашій винесли мрію нашого дитинства про шум ялиць і про гори чарівні і про добрих людей Лемківщини. Мені ще й до нині пригадується постійно отой щебет птаства, яке колись своїм співом мене заколисувало — і рано будило зо сну...

Треба глибоко пізнати наш давній побут, щоб зрозуміти нашу людську й суспільну свідомість, яка віками родилася в родині, вкорінювалася й гартувалася в громаді, творячи нашу реґіональну традицію. Пригадаймо собі наші обичаї і обряди великих празників, веселих і гучних весіль і сумних похоронів. Ми нашими "співанками" висловлювали

Церква в селі Терці сяніцького повіту — 1771 р.

духову красу і гідність української людини, ми вміли тішитись, як ніхто інший, вміли сміятись до сліз і в горю — плакати жалісно.

Ці речі пригадати треба особливо тепер, коли наша Лемківщина знайшлася в обличчі повної фізичної заглади, після жорстокого, примусового виселення з нашої прадідної землі. Як живий свідок того ганебного акту терору й зневаги, я ніколи не зможу забути його — і другим пригадую.

Коли нагадаємо оте щасливе й трагічне минуле, то могло б здаватися, що ми маємо незнищиму силу, маємо багатство традиції прадідної і спільні трагічні пережиття і племінну гордість і у висліді — єдність усіх нас. Що ж вартий нарід без традиції і єдности, без пошани до власної історії?

Демонстрація під польським консулятом в Торонті — промовляє Голова ОЛК Степан Баб'як — Жовтень 1982 р.

На жаль, на З'їзді, якого учасником я був, були моменти, коли ця віра в нас самих могла захитатися, були згадки про взаємні підозріння й сварки і про нерозважні, матеріялізмом подиктовані, вчинки деяких наших видатних земляків.

Ці речі довгий час уже тривожили нашу торонтську лемківську громаду, підривали авторитет організації і ширили зневіру й байдужість. Звичайно, я не думаю, що особи, які внесли стільки заколоту в громаду їх способом полагодження справи Лемківської Оселі, діяли свідомо на шкоду громади чи на користь ворогові. Але досвід історії вчить нас, що помилки провідних людей, хитання і сварки можуть у висліді довести до занепаду громади.

Атмосфера З'їзду була місцями така, що справи Оселі відвертали увагу від засадничих проблем нашої громади і нації. На жаль, це саме було помітне ще й у передз'їздовий час і в останніх роках усієї нашої організаційної роботи на цьому терені.

... Ми лиш подумаймо: Тисячі людей із нашої України, в тому й із Лемківської Землі, гинули в змаганні за спільну справу, за правду й справедливість, за любов до рідної землі, за те, щоб Батьківщина їх станула вільною й рівною в "народів вільних колі". Тож і ми будьмо вірні славній пам'яті їх, шануймо піонерів, які внесли наш вагомий вклад у нашу прибрану батьківщину й здобули добре ім'я для народу нашого. Вони збудували народні доми, церкви, тривкі загальнонаціональні пам'ятники. Ми мусимо втримати й помножити те все національне добро, придбане їхнім умом і їх мозолями, і передати його тим поколінням, що прийдуть по нас.

Я вірю, що настане ще час, коли серед нашого народу запанує взаємне зрозуміння і єдність, готуймо ж і ми шлях до того великого моменту, йдучи разом, у згоді, однією лавою. Бо тільки єдністю й зрозумінням і зірою у велике призначення нашої матері-України ми зможемо добитися перемоги над нашими ворогами.

Надіюся, що новообрана Управа ОЛК у її дальшій діяльності зуміє припинити дотеперішні нездорові тенденції, об'єднає громаду, повівши широку кампанію за придбання нових членів, а ми всі, як один, мусимо їй у цьому помогти, бо цього вимагає від нас наш обов'язок перед Батьківщиною.

БОГДАН ІГОР АНТОНИЧ

НАЧЕ ЯСТРУБ ПОНАД ЖЕРТВОЮ...

Наче яструб понад жертвою,
біль над ним кружляв.
Глибиною мертвою
розгорнулася земля.

І тинявся попід стелею,
і палив уста,
і в душі пустелею
проростав.

До стіни прилипнув ліктями:
злинув біль і жах униз,
льодовими кігтями
горло стис.

Смерть причаєна каратиме,
ходить кроками зі скла.
На подвір'я поза ґратами
шибениці тінь лягла.

15 березня 1933.

ЛЕВ ШАНКОВСЬКИЙ

НОВОПРИБУЛИМ УКРАЇНЦЯМ НАШ ПРИВІТ!

(ІЗ КОМЕНТАРЯ НА ФІЛЯДЕЛЬФІЙСЬКІЙ РАДІО-ПРОГРАМІ ІМ. ВОЛОДИМИРА БЛАВАЦЬКОГО)

До Америки щораз більше прибуває українців з батьківщини, і то не тільки тих українців, які приїздять сюди на єврейську квоту. Газети інформують, що в переходових таборах у Відні перебуває чимало українців, які бажають виїхати до ЗСА, Канади чи Австралії. Під сучасну пору можна у Відні розрізнити три окремі групи українських кандидатів на еміґрацію: українців з Польщі, українців із румунської частини Буковини, що відокремились від туристської екскурсії, з молодим священиком на чолі, і подібну ж групу українців із центральних областей Української ССР, які повідставали від совєтських екскурсій і тепер пробують покуштувати "туризму" у вільному світі. Не є це легко, бо американська й канадська влади роблять труднощі для іміґрації не-євреїв до ЗСА й Канади, а справа стояла б ще гірше, якби не було ЗУАДК-у — Злученого Українсько-Американського Допомогового Комітету і не було таких громадян, які жертвують власним часом і власними коштами, щоб цю справу приспішити. Варто теж відзначити, що в самому Відні нашими новоприбулими іміґрантами опікуються добре зорганізовані віденські українці, але їм теж допомагають і наші земляки із ЗСА, що тимчасово живуть у Відні, як, наприклад, доктор Ігор Старух із дружиною.

Серед українців із Польщі, найбільшу групу у Відні становила українська молодь обох статей, студенти й студентки різних високих шкіл, а також учні й учениці старших кляс середніх шкіл. Понад 100 таких молодих українців відлучилося від великої екскурсії польської молоді до Риму і заявило про своє бажання залишитися у вільному світі. Останньо, після довших заходів українських організацій 70 молодих студентів і студенток приїхало до Нью-Йорку й околичних міст і містечок. Це, переважно, лемки й лемкині, особисто знані Управі й членам Організації Оборони Лемківщини, яка "спонзорувала" приїзд цієї молоді до Нью-Йорку й околиці, а теж забезпечила новоприбулих помешканням і харчем у лемківських родинах.

Нещодавно, Управа Організації Оборони Лемківщини зорганізувала зустріч новоприбулої молоді з українським громадянством у Нью-Йорку.

Учасники зустрічі висловлюються дуже позитивно про новоприбулу молодь. Вигляд її скромний, але українська мова в неї барвиста й гарна, вимова подекуди діялектна-лемківська. Юнаки й дівчата національно дуже свідомі, а й до церкви дуже прив'язані. Бо хоч зустріч затягнулася до пізньої ночі, в неділю на всіх Богослуженнях у церкві св. Юра, можна було бачити багато новоприбулої молоді, при чому, в наших церквах, вже давно не бачилося такої глибокої побожности й не чулось такого піднесного церковного співу, як у новоприбулих.

Немає найменшого сумніву, що цих 70 молодих українських юнаків і дівчат, дуже підкріплять українські школи й молодіжні організації в Нью-Йорку й околиці. Це непередбачене силове скріплення української громади видасть бажані овочі в дуже скорому часі.

Організація Оборони Лемківщини передбачає, що всі новоприбулі будуть продовжувати навчання — середньошкільники в українській цілоденній загальній і середній школі святого Юрія, а студенти й студентки на відповідних факультетах університетів. Очевидно, якби хтось із новоприбулих бажав насамперед працювати, щоб заробити потрібні фонди на студії, їхні "спонзори" з Організації Оборони Лемківщини матимуть і для такої можливости потрібну розв'язку.

Зустріч перевищила всі сподівання новоприбулих, і про те вони відкрито говорили присутнім. Це мало для новоприбулих українців неабияке значення й дало їм моральну підтримку в їх перших кроках на новому поселенні в ЗСА. Коли зустріч закінчилася, пізнім вечором, студенти із СУСТА забрали до себе новоприбулих студентів і студенток, а учні з цілоденної школи святого Юрія нових колеґ — середньошкільників. Радість новоприбулої молоді, яка пробивалась у її заплаканих очах, була цінною нагородою для всіх тих українських організацій, українських громадян і громадянок, які добре попрацювали для спровадження молоді до цієї країни, а зокрема для Організації Оборони Лемківщини, яка справу спровадження цієї молоді і забезпечення її потреб поставила на відповідній, зразковій для всіх інших організацій, висоті. Імпреза громадської зустрічі з цією молоддю було тільки завершенням всієї доброї роботи тієї організації. А кажуть, що немає що робити в наших організаціях! Та про це в товаристві лемків краще не згадувати...

ПОЖЕРТВИ НА МУЗЕЙ

Грошові пожертви для Українського Лемківського Музею просимо надсилати на адресу Крайової Управи Організації Оборони Лемківщини з дописокою НА МУЗЕЙНІ ПОТРЕБИ:

O. D. L.
Cooper Station
New York, N. Y. 10276

Дирекція
Українського Лемківського Музею

Д. ГРИЦЬКО-ЦЯПКА

СТРІЧА З ДРУЗЯМИ

Примітка Редакції: *Від нашого приятеля з Австралії, колишнього повстанця УПА на Лемківщині, п. Д. Грицька-Цяпки, ми отримали прецікавий репортаж із його подорожі по Америці. Ці гострі, свіжі перші враження про нас і наше американське оточення напевне зацікавлять наших читачів, хоч може подекуди й подратують їх.*

Була неділя 9-го травня, коли літак, який віз мене з Австралії, приземлився на американській землі, на летовищі Ньюарк. Там мав ждати на мене мій старий друг по зброї Бурий, чи "Бурко", як його кличуть друзі в Америці, — М. Ковальчин, з яким я розлучився чи не в 46-ому році в Ямній Горішній, коли його перекинули з нашого терену на інший пост.

В голові роїлось від думок, а найбільше мене журило — чи пізнаю його? Це ж уже проминули роки, ми постарілись, полисіли, зморщки поорали чоло. Та "якось то буде", я заспокоювався.

Пасажири спішили по баґажі, пішов за ними й я. В почекальні, де ми переходили, стояла громадка людей, а між ними — мій "Бурко".

Здоров, Михайле! кричу йому. Він, нічого не кажучи, ловить мене в обійми, мов рідного брата, а тоді питає: "Це ти, Дмитре?" Хвиль кілька приглядаємось оден до другого, я не знаю, чи маю сміятися, що він не пізнав мене, чи плакати з радости, що по стільки роках ми знова зустінулись, хоч на чужій землі.

Йдемо разом по мої баґажі. А тоді "Бурко" каже "З тої радости я забув, де запаркував моє авто", та врешті ми авто віднайшли, а дорогою й далі засипали один одного питаннями. А назбиралось їх! Хоч ми переписувались, то все таки інакше питати прямо ввічі. Пізно вночі ми прибули до його хати, де я познайомився з його милою дружиною. Знов та сама процедура — питанням нема кінця. Рад не рад пішов спати, а що був дорогою змучений, то зразу заснув твердим сном.

За два дні Бурий відвіз мене на станцію, посадив у поїзд і я поїхав до Нью-Йорку відвідати знайомих, які також мене очікували. Нью-Йорк! Америка! Чи мені колись хоч снилось що я буду тут? А ось тут я! Найперше заходжу до панства Заклинських, яких адресу дав мені їхній свояк з Австралії, на Другій Авенью. Тут дістаю всі інформації, що мені було треба, залишаю баґаж, а сам іду в місто шукати мого односельчанина на Сьомій вулиці. Але це не легко, хоч ніби близько. "Ох Америко, ти людська джунґле!" — майже кричу, коли на брамі земляка я побачив сильні залізні штаби якими забарикадували вхід до камяниці. На мить нагадався мені німецький концтабір. І таки того дня мені не пощастило дістатися до земляка.

Далі мені треба було поїхати до Брукліна, де в мене були також знайомі. Бурко домовився з маестром Черешньовським, щоб він запровадив мене до них. До стрічі було ще далеко, отже користаюся з того і оглядаю хмарочоси Нью-Йорку, та обсервую негрів, яких чимало на вулицях, а в кожного якась пляшка з напитком. Що в ній, не видно, бо вона завинена папірцем, мабуть тому, щоб не можна бачити.

Друг Черешньовський, якого я знав ще з часів коли бував в Жердинці, прийшов аж пізно під вечір, не спішився. Ми пішли до будинку Визвольного Фронту, у залю, де були розвішені по стінах образи, це мала бути виставка наших малярів, між якими я впізнав і нашого мистця з Австралії, Савчака. А тоді

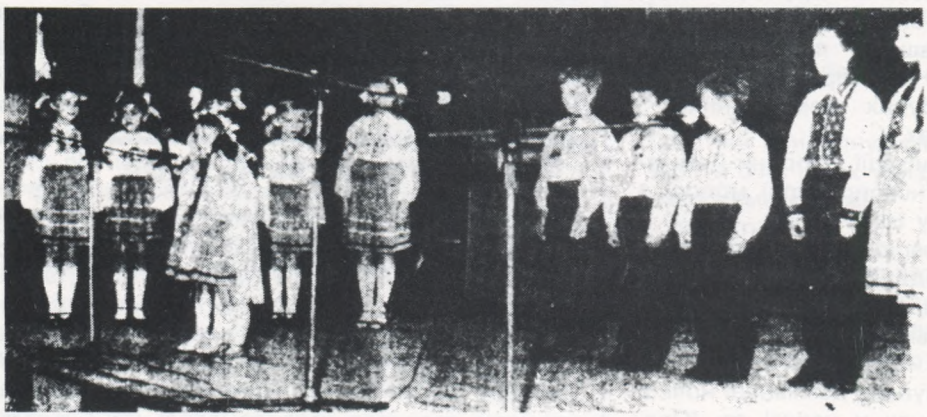

"Надійки" із Слупська.

Черешньовський каже. — "Я дуже зле чуюся нині. Я тобі покажу куди їхати і ти поїдеш сам". Так і зробили. Він завів мене до підземки, показав на пляні, де маю висісти, почислив станції і ми роззстались.

Та подорож показалася нелегкою. Приїхав на ту станцію де казав мені висісти Черешньовський, питаю людей а ті кажуть що задалеко заїхав, треба вертатись дві станції назад. А там? Ні не видно ніде таксі, ні не знаю, куди йти.

Добре, що на Мангаттені ще я купив собі мапу Брукліна, і, зазначивши улицю, випитую якогось китайця, куди йти мені. Він каже, що це мабуть три милі дороги. Чим більше темніє, тим стає мені лячніше, а до місця призначення ще далеко. Врешті я сів в автобус, який підвіз мене до тієї вулиці. А там? Ще десять "бльоків", кажуть. Я щойно ідучи переконався, що "бльок", це віддаль від вулиці до вулиці. Щойно о 8-ій вечором я доволікся на призначене місце.

Спав як забитий після всіх тих пригод. На другий день, разом із знайомими, я поїхав до Мангаттена, тут віднайшов односельчанина, і довідався як дістатися до його мешкання. А потім домовився з Бурком піти на засідання в справі 40-ліття УПА в домі Визвольного Фронту, де я мав стрінути друзів по зброї.

О 7-ій вечером я вже ждав на Бурка в барі "Діброва". Пізнав молодого Ромка, який приїхав недавно з Польщі і там працює, а далі і Бурко прийшов і ми пішли на засідання. Була нагода побачити як відбуваються засідання в Америці. Але нічого особливого, те саме що й у нас. Після засідання, друг Бурий як Голова Товариства Вояків УПА на Америку, познайомив мене з присутніми друзями. Деякі мене знали, але їх було мало. Тут стрінув д. Футалу і д. Ярему — хоча його не пізнав би ніколи, якби стрінувся з ним десь на вулиці. Друг Футала не змінився, лиш волосся посріблилось. Також познайомився з панством Мицями, які співпрацюють із журналом "Лемківщина". У канцелярії цього журналу зробили мені миле прийняття, яким зайнялися друзі Ярема і Ковалик. А друг Рись не змінився нічого, його можна б пізнати "на потемки". Ми щиро поговорили собі про старі часи. Та час біг скоро. Бурко поїхав до Філядельфії, а я залишився в Нью Йорку, бо хотів оглянути Український Фестіваль, що мав відбутися на Сьомій вулиці, біля церкви св. Юра. Погода дописувала, на вулиці біля церкви ставили крамарські будки, це нагадувало колишні перемиські жидівські "кучки". Там продавали всячину, від вареників до вишивок. Потім мій односельчанин Серевко, його син і я вибрались на Сумівську Площу, яка лежить близько 100 миль від Нью-Йорку. Їзда в глибину країни зробила на мене чудове враження, бо дала змогу хоч на мить забути про ньюйоркські хмарочоси і про негрів, а пахуче повітря насичене весняним леготом нагадало мені перемиські сади, рідний край.

ТЕОДОЗІЯ ДОМБРОВСЬКА

МОРОЗ!

Стиснув землю мороз сивий
Під ногами дзвонит.
Ріки ледом замуровал
Най Бог оборонит.
Зимне сонце попрез гори
До села зазерат
Вшитки криють ся де можут
Бо зимна никт не рад.
Кус з полудня соньце зайшло
А змерк скорим кроком
По тихеньку іде в село
І сів над потоком.
Пхат ся студень силом до хиж
І з сін і зи двору
А з калениц сивий димок
Витягат ся вгору.
Вшитки пхают ся ґу пецу
І стари і діти
Докладают дров до огня
Аби ся огріти.
Тихо вокруг, лем ліс тріщит
А звізди ся ярят
І през вікно огень блищит
Де вечерю варят.
А дітиска коло пеца
Чекают вечері
Слава Богу, гварит мама
Юж кипят компері.

І Сумівська Площа зробила на мене захопливе враження. Я походив собі по зеленій траві, відвідав залю, де відбувалася "продукція" вареників, — жінки робили вареники і заморожували у великих холодільниках, щоби мати готовими на 12 червня, коли мали відчинити щойно збудований купелевий басейн, і сподівалися декількох тисяч відвідувачів. Пізніше ми поїхали на Союзівку. Тут я захопився красою цього відпочивального комплексу. По одному боці алейки, серед цвітів я побачив статую Лесі України, яка поглядала на пам'ятник Тараса Шевченка. Мені здавалося що вона казала; "Не тут ми повинні бути".

Зробили знімки на пам'ятку і поїхали вниз оглянути гарну церковцю в гуцульському, а дехто казав лемківському стилі. Далі перейшлися в ліс, де щойно розвивались дерева. Всюди пахло весною.

Коли вернулися до Нью-Йорку, вулиця біля церкви гула, грала українська оркестра, молодь танцювала народні танки, а люди купували вареники й голубці. Найбільше я насміявся з з негрів, які хотіли, щоб їм до вареників додавати муштарди замість сметани. Обіцяю й собі колись покуштувати вареників з муштардою.

Продовження буде

ІРИНА БОГУН

КРИНИЦЯ — ПЕРЛИНА БЕСКИДУ

I. ЗАПИСАНЕ В СТАРОДАВНІХ АРХІВАХ

Перші письмові згадки про Криницю відносяться до XVI сторіччя. Село це, поруч із багатьма іншими, сусідніми, входило в склад маєтків краківського єпископства (територія т. зв. Мушинської держави або "Мушинського ключа") і в середньовічних інвентарях реєструвалося як «Крениче».

«Крениче» почало зростати в тіні рухливого і заможного Тилича, який на той час мав за собою уже два віки існування і відомий був тоді під назвою «Мястко». Саме один із видних мешканців "Мястка", на ім'я Данко, бу покликаний на першого солтиса села «Крениче». Сталося це на підставі єпископської грамоти з 8. I. 1547 р., якою єпископ Самуель Мацієвський дарував Данкові два лани грунту для заснування тут солтиства, а також млин і корчму, дохід з яких новий солтис повинен був частково віддавати мушинському старості. Данко зобов'язався "осадити" власним коштом семеро "кметів" на території свого солтиства і допомогти їм викорчувати по чверті лану для їх власних потреб. За це єпископський привілей звільняв його від щорічної данини "розміром 200 овець". Такий був початок Криниці, записаний у стародавніх архівах. А що положення її, внаслідок близькости торговельних шляхів на Угорщину (через Мушину вгору рікою Попрад або через Тилицький перевал) було дуже догідне, то й нове село швидко розросталося, приймаючи дальших осадників. Проявили вони, мабуть, непересічну енерґію і працьовитість, бо вже незабаром наступні краківські єпископи — Пйотр Мишковський і Єжи Радзівіл — почали шукати кандидатів на солтисів для дальшого загосподарювання їхніх земель саме поміж криничанами. І так, для прикладу, Петро Теліщак з Криниці отримав у 1577 р. грамоту для заснування села Ястрабик, а Гриць Криницький у 1595 р. — для села Солотвина.

Немає сумніву в тому, що вищезгадані солтиси, як і завербовані ними поселенці — кметі — були лемками. В архівних актах згадується, між іншим, що в 1581 р. мушинський статоста "дозволив криницькому парохові закупити у Тимка Лучковича ріллю на вічні часи". Виходить з цього запису, що парохія існувала в Криниці вже до 1581 р., а купівля додаткової території виникла, мабуть, з потреби поставлення житлово-господарських забудувань для пароха, а то й відведення частини грунту під цвинтар.

Якщо в Криниці до 1581 р. був свій парох, то мусила бути й церква. Власне церква, а не костьол. Про неї одначе я не знайшла конкретної інформації. Путівники по Сандеччині згадують зате, що в 1651 р. побудовано в Криниці "нову" дерев'яну церкву. А де поділася "стара"? Додумуватись можна, що вона впала жертвою пожежі, як багато інших дерев'яних споруд

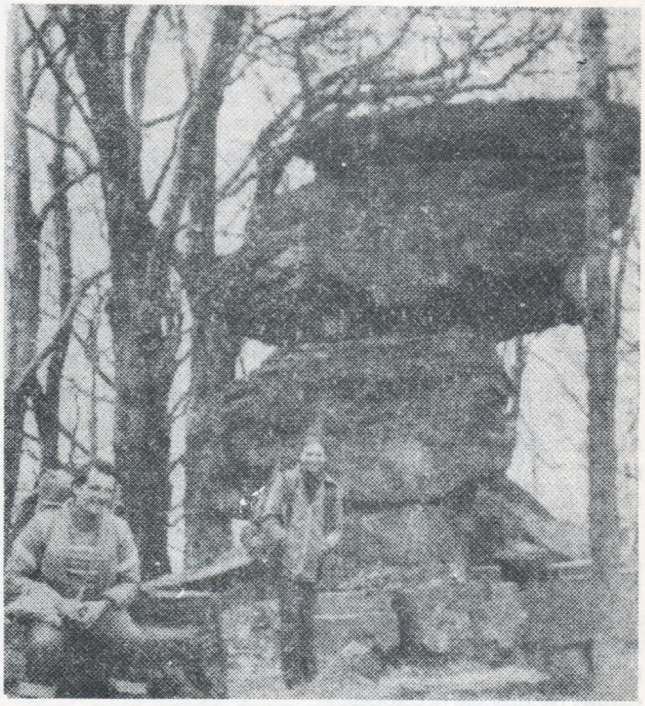

"Диявольський камінь" біля Криниці

того неспокійного часу. В 1872 р. дерев'яну церкву замінено мурованою, яка — з невеликими архітектонічними перебудовами — стоїть і до сьогодні. Сюди перенесено головний барокковий вівтар, бічний — з іконою святих апостолів Петра і Павла та ряд літургійних предметів високої мистецької вартості. Іконостас для цієї церкви був виготовлений новий, але він не зберігся до наших часів.

Відомий сучасний український історик і лемкознавець І. Красовський підтверджує, що Криниця залишалася українським селищем ще до 1945 р., хоча після угрунтування слави місцевих мінеральних водолікарень, Криницю почали заселювати поляки. Після 1945 р. і виселення лемків, криницьку церкву переобладнано на костьол. Тоді власне й усунено з неї іконостас (1951 р.)

II. ДИЯВОЛИ, ВІДЬМИ Й ОПРИШКИ

Лікувальні властивості криницьких вод відомі були місцевому населенню уже віддавна. Від них і виводиться назва місцевости "Крениче — "Криниця".

Тутешня вода лікувала "всі хвороби", а й тварини пили її охочо, причому мала вона ще й ту властивість, що протидіяла замовлюванням і чарам, коли людське око забажало відняти у сусідської корови молоко чи навести на сусіда іншу біду. У поблизькій Мушині, під боком самого єпископа і його старости, розвелися всякі відьми та чарівниці. Одну з них, Ганну Дудиху, пробували мушиняни навіть навернути на добру дорогу і так довго мочили її в потоці Мушинянка, аж її

МИКОЛА ГОРБАЛЬ

КОЛЯДА *"ВГОВОРИЛА МЕНЕ КАЗКА"*

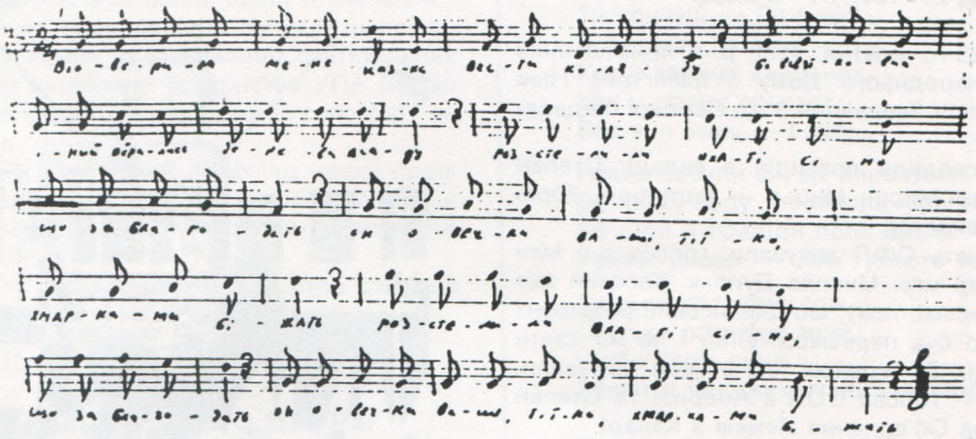

Вговорила мене казка вести коляду,
Бо в святковий іній вбрались дерева в саду.
Розстелили в хаті сіно — що за благодать!..
Он овечки в сині, тітко, хмарками біжать.

Дзвонять срібними дзвінками в небі зірочки,
На ялинках кольорові світяться свічки.
Не впізнав ялинки заєць, став — "У чому річ?"
З колядою роз'яснили, що Різдвяна ніч.

Бровко ходить в капелюсі, а кіт в чобітках.
Лиш Івась в старім кожусі, що весь у латках.
Може, щось заколядує на новий кожух —
В святий вечір, щедрий вечір кожен тобі — друг.

Білка винесла горіхів повне решето,
Дав морозива нам олень пачок, мабуть, сто.
А в ведмедя мед, цукерки і різна їда.
Дивний вечір — святий вечір, ходить коляда.

Цілий вечір біг за мною місяць-колядник.
В нього торба з колядою... Ой, куди ж він зник?
Вже з-за хмари виглядає от тобі і на! —
Колядуєш, колядуєш — коляди нема.

1976 рік, Томська область, заслання

втопили. Видно, вперта баба була, або диявол так уже заволодів нею, що не вдалося нічого зробити. Ще сьогодні показують в Мушині серед ряду пам'яток старовини місце біля залізничної зупинки "Мушина — Здруй", де у середні віки піддавалося "водяним випробуванням" жінок, запідозрених у чарах. Згідно з іншою версією, Ганна Дудиха була спалена на стосі.

До села Криниця чари не мали доступу. Правдоподібно, криничан охороняла перед ними тутешня чудодійна вода, в чому вони впевнилися тоді, коли й сам чорт не зміг засипати джерело, яке допомагало людям.

Другий чортяка, а може це був і той самий, що завзявся на криничан, пробував перехитрити місцевого млинаря, однак без результату, бо криничанин був спритніший.

Зрештою, не тільки тут, у Криниччині, але й у Горличчині і далі на схід, товклася по Карпатах усяка нечиста сила і залишала по собі сліди в постаті "Диявольських каменів", "Чортових урочищ" та джерел, через які веде дорога простісінько в саме пекло. Все-таки лемки якось давали собі раду і в кінці виходили на своє.

З часом народні перекази почали в'язатися з постатями опришків та їх героїчними вчинками. Справа тут дещо інша, ніж з дияволами, бо опришківський рух є історичним фактом, а самі опришки добрими вчинками залишилися в пам'яті бідних людей. От тільки деяким їхнім вчинкам людська фантазія приписала надприродні моменти.

Про опришків у Криниччині вже писалося. Була біля села Гута славнозвісна корчма, де вони збиралися, а в селі Матиєва показують ще й тепер сліди їхніх сховищ. Також і біля самої Криниці, в долині Чорного Потоку, мало бути їх сховище. Йдеться про печеру, довгу на 40 метрів, яку називають тут "збійницькою". Розказують старі люди, що з цими 40 метрами то неправда, бо від "Збійницької печери" починається лабіринт підземних переходів, що ведуть вздовж цілого пасма Яворини аж до самого Санча.

Печера ця знаходиться в сусідстві "Диявольського каменя". Чи можливо, що забобонний страх перед нечистою силою стримував цікавих перед детальнішим розслідуванням таємниці? Зовсім можливо. А може стримує ще й надалі?

"Наше Слово"

Продовження буде

З'ЇЗД СВІТОВОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ЛЕМКІВ ОБРАВ НА ГОЛОВУ Д-РА ІВАНА ГВОЗДУ

В суботу, 23-го жовтня, 1982 р. в приміщеннях Українського Народнього Дому в Ірвінґтоні, Нью Джерзі, відбувся IV Звичайний З'їзд Світової Федерації Лемків.

З'їздом проводила президія в складі: Степан Баб'як — голова; Мирон Мицьо — заступник, Юрій Ковальчик — секретар.

Про діяльність СФЛ звітували: голова д-р Іван Гвозда, секретар мґр. Микола Дупляк. Касовий звіт відчитано на письмі, тому, що фінансовий референт СФЛ Іван Лико був перешкоджений і не міг взяти участи в З'їзді. За крайові організації звітували: Мирон Мицьо — голова ООЛ в Америці та Степан Баб'як — голова Об'єднання Лемків в Канаді.

Після звітів розвинулася широка дискусія, в якій на перше місце висунулися внутрішньо-організаційні й видавничі справи та проблеми наших братів українців в Польщі.

Багато дискутантів звернуло увагу на доповідь, яку виголосив 1-го жовтня 1982 р. в Нью-Йорку мґр. Іван Гвать, співпрацівник УНІГУ. Дискутанти з великим обуренням ставились до тверджень прелеґента, які він зібрав з польської чи іншої комуністичної ворожої нам пропаґанди. Він же опрацьовує історичну частину збірника "Лемківщина", книги, яку підготовляє до друку Український Науковий Інститут Гарвардського Університету при фінансованні 1-го відділу Організації Оборони Лемківщини в Нью-Йорку. Присутні учасники З'їзду доручили Крайовій Управі ООЛ, (яка несе повну відповідальність за діяльність цілої Організації), звернути на повищу справу спеціяльну увагу.

Після дискусії та уділення абсолюторії уступаючим керівним органам СФЛ, на внесок Номінаційної Комісії вибрано нову управу СФЛ у складі: д-р Іван Гвозда — голова, Мирон Мицьо (КУООЛ в Америці) і Степан Баб'як (голова Об'єднання Лемків Канади) — заступники голови, Марійка Дупляк — секретар; Юрій Ковальчук — фінансовий референт.

Члени Управи: Юліян Котляр, Микола Грицков'ян, Іван Хомко, Василь Майкович, інж. Максим Маслей.

Контрольна Комісія: інж. Богдан Чайківський — голова, Теодор Колос і мґр. Микола Дупляк — члени.

На закінчення — З'їзду, новообраний голова Світової Федерації Лемків д-р Іван Гвозда подякував за перевибір його, та висловив признання всім, що спричинилися до успішного переведення цього багатого змістом З'їзду

Вечером усі учасники З'їзду та гості забавлялись на лемківській забаві, яку влаштовували спільно відділи Організації Оборони Лемківщини Елізабет та Ньюарк.

МарД.

У 35-річчя Виселення — демонстрація Об'єднання Лемків Канади під польським консулятом в Торонті — жовтень 1982

З ДІЯЛЬНОСТИ 2-ГО ВІДДІЛУ ОЛК В ТОРОНТІ

Хоч лиш невелика частина членів Відділу була направду активною, то все ж таки в нашому Відділі було проведено досить поважну роботу.

В Різдвяному часі було зорганізовано "коляду" поміж нашим членством, яка завжди є нагодою для приємних зустрічей в святкову пору. 30 січня 1982 влаштовано зустріч-прийняття для новоприбулого з Польщі п. Романа. Голова Відділу відкрив це прийняття, привітавши присутніх, а особливо дорогого гостя з-за моря і голову Іміґраційної Служби п. Богдана Микитчука, який пізніше поінформував усіх про деякі іміґраційні справи. При смачній перекусці й за чашкою кави присутні дружньо обмінювались думками з новоприбулим земляком. Наприкінці тієї зустрічі голова Відділу подякував присутнім за їх жертвенність, а власникам фірм "Оупен Віндов" і "Фючер Бейкері", панству Демчукам і Вжесневським за холодну й солодку перекуску. За привітну й успішну обслугу буфету він подякував паням А. Хруч, Е. Ґулич і Ю. Оленич.

У зв'язку з прибуттям українців із Польщі до Австрії та з фінансовими потребами Української Іміґраційної Служби, Відділ перевів збірку між своїми членами й передав через У. І. Службу 400 долярів на допомогу втікачам. Також приділено окрему допомогу одному новоприбулому землякові в сумі 245 долярів.

Управа Відділу брала активну участь у підготовці й організації самостійного концерту новоприбулого мистця Андрія Дудича. Проведено також інформативні сходини з новоприбулими в справах їх фінансової допомоги, мешкання, праці й навчання.

У святкуваннях національних великих роковин, як 22 січня й 30 червня та в ювілейних святкуваннях Ліґи Визволення України й Товариства УПА Відділ завжди був репрезентований своїм головою чи членами Управи.

Цей короткий і неповний перегляд нашої праці ясно свідчить про зусилля й жертвенність Управи й окремих членів нашого Відділу, і за те їм належиться щира подяка.

Петро Симонів

АННА ЯВОРСЬКА

ЛЕМКОВИНА

Ти кличеш — Діти мої!
Я ще живу, я жду,
Хоч у важких кайданах,
Хоч у гірких сльохах,
Все ж я живу — і жду...

Невже забули ви, де виростали,
Де чисту воду із криниці брали,
Де діди й прадіди поля орали
І рідне слово — "лем" уперто вимовляли?

Скільки потрібно слів,
Скільки потрібно мрій,
Щоби Твоїх синів
Збудити із чужих, глибоких снів?

Філядельфія, 18 червня 1982

З ТОВАРИСЬКОЇ ХРОНІКИ

ЛЕМКІВСЬКЕ ВЕСІЛЛЯ В НЬЮ ДЖЕРЗІ

Роман і Ірина Кіршаки

1 травня 1982 року двоє молодих людей одружилися в американському місті Елізабеті. Молода — Ірина Кухта з Лінден, Н. Дж., абсольвентка Вашінґтонського університету, тепер студіює для маґістерського диплому з теравпетики. Молодий — Роман Кіршак із Фолл Рівер, Массечузетс, абсольвент Роджерс Уільєм коледжу в Брістолі, продовжує соціологічні студії як "пост ґрадуейт" на Вашінґтонському університеті. З освіти й вигляду вони обидвоє — молоді американські професіоналісти, але ж їх вінчання було найсправжніше українське, а весілля — лемківське. Бо хоч батьки молодого — канадець і американка другого вже покоління, то вони далі розмовляють по-українському. А батьки молодої — свідомі й патріотичні лемки із села Кролика Сяніцького повіту, одні з тих, яких 35 років тому було по-варварському виселено на "зємє одзискане". В 1960 році їм пощастило приїхати до Америки. Тут п. Михайло Кухта став одним із найактивніших членів і довголітнім головою 4-того Відділу ООЛ в Елізабеті. Він разом з дружиною Параскою, створили своїй сім'ї нове життя на новій землі, а власну доню Ірину виховали не лиш на добру професіоналістку, а й на свідому українку.

Вінчання довершив парох о. Йосип Федорик в українській католицькій церкві св. Володимира в Елізабеті,а весільне прийняття відбулося в залі "Навахо Кляб" в Ірвінґтоні. Відбулося воно за старими лемківськими звичаями. При дверях привітали молодят їх батьки хлібом-сіллю та побажаннями щастя, здоров'я й благословення Божого.

Потім проведено традиційне "розчіпчення" й зачесання молодої під звуки старої пісні —

"Вчера була дівка яко ружа..."

— що її співали їм землячки з рідної Лемківської Землі. А далі весільні гості — рідні, приятелі й земляки — весело забавлялися під звуки оркестри "Темпо", якої керівник п. Коваль також уміло проводив традиційними весільними обрядами. За щедро заставленими столами гості ще довго згадували власні веселі й сумні давні переживання, згадували незабутні рідні оселі, нині здебільша залишені пусткою.

Наприкінці пп. Михайло Фарбованець, Йосип Сорока, Іван Лисяк і Андрій Моряк перевели серед присутніх збірку на пресовий фонд нашого журналу "Лемківщина". Разом зібрано 209 долярів.

Щире спасибі всім жертводавцям, а молодятам і їхнім батькам — "Многая Літа!".

М. Ф.

"LEMKIVSHCHYNA"

No. 15 (4/1982) — Winter 1982

I. SAWYCKA — "NATIVITY" ("VERTEP") 1

• An oldtimer's fond remembrance of the artless, pious, and joyful Christmas plays by the village youths in Lemkivshchyna. Their costumes were simple, and they had no glittering gold and silver decorations, but their hearts were pure and they marched over silvery snow, and the stars above shed their golden light upon them.

"ON CHRISTMAS EVE" 2

•A Lemko Christmas carol.

I. HWOZDA — "PRESENT SITUATION OF LEMKIVSHCHYNA IN POLAND, WITH SOME HISTORICAL COMPARISONS"

•The long story of persecution of the Ukrainian people under the historical Polish kingdom and under the shortlived Polish Republic of 1918-1939. It is continued by the post war Polish communist government in the same chauvinistic tradition, culminating in the forced deportation to the westernmost parts of Poland of Ukrainians, torn from their ancestral eastern lands.

I. KRASOVSKY — "ANDRIY SAWKA" 3

• A Lemko insurgent leader of XVIIth century, Andriy Sawka, fought for a while a successful guerilla war against overwhelming forces of the Polish royal army. Finally defeated, gravely wounded, and captured alife, he suffered a matyr's death on a stake.

O. HALUSHCHAK — "MEMORIES OF MY LEMKO PAST" (Contin.) 7

•After studying at the Peremyshl church singing school, the young invalid becomes an organizer of the village youth, choir master, and one of the founders of the local co-operative store. Presently, he gets involved in the political activity of the Ukrainian National Democratic Party during the Polish parliamentary election.

E. DUDRA— "THE 'PRO—RUSSIAN' LEMKIVSHCHYNA" 10

• The author explains historical reasons of certain pro-Russian sympathies among one part of the Lemko population, in its struggle against Polish onslaught, and he points out that these ephemeral tendencies seldom interfered with the Lemkos' true and natural attachment to their 'Ruthenian' (=Ukrainian) fatherland.

LETTERS TO THE EDITOR 11

LEMKIVSHCHYNA AND SAN—LAND CHRONICLES..... 12

• Social and cultural life of the Ukrainian minority in Poland and Czechoslovakia, under increased Soviet political pressure, is described, using excerpts from the local Ukrainian language press.

M. OSTROMYRA — "LEMKIVSHCHYNA AFLAME" (Contin.) 12

• The wounded Ukrainian Insurrectional Army officer's anguish over the lot of his abandoned family, now in the Polish communist power, is temporarily distracted by a U.P.A. Easter celebration in a hospitable Lemko village.

ORP. — "LECTURE ABOUT LEMKIVSHCHYNA" . 18

• Young Lemko scientist I. Hvat's lecture at New York about the recent history of the Lemko Land.

J. NAZAREVYCH — "THOUGHTS ABOUT C.L.O. CONGRESS PROBLEMS" 19

• Mass migration of the Lemko people created some disturbing changes within their inherited social and personal psychology.

B.I. ANTONYCH — "AS A HAWK OVER ITS VICTIM" 20

• Last hours of a condemned Ukrainian revolutionary in his death cell.

L. SHANKOVSKY — "GREETING TO THE NEWLY ARRIVED 21

• Endeavors of the Lemko Defense Organization to assure a friendly and efficient reception for the Lemko refugees from the Polish communist reaction are admiringly described.

D. HRYCKO—CIAPKA — "MEETING OLD FRIENDS" 22

• A former U.P.A. soldier in Lemkivshchyna, now an Australian citizen, on his visit to the U.S.A., vividly describes his impressions of the new, fascinating country, and of his old friends, some changed beyond recognition.

T. DOMBROVSKA — "FROST" 23

• On a cold winter day a Lemko peasant family lives its modest, idyllic, though hard, everyday life.

I. BOHUN — "KRYNYCIA — PEARL OF THE BESKIDS" 24

• Historical origins of the famous Western Lemko township and spa. Medieval witch hunts and the times of the romantic Carpathian mountain robbers — 'opryshky'.

M. HORBAL — "CHRISTMAS CAROL" 25

• A charming children's carol, written in the Siberian exile.

MARD. — "THE WORLD LEMKO FEDERATION CONGRESS" 26

P. SYMONIW — "FROM THE ACTIVITIES OF THE 2-ND BRANCH OF THE C.L.O IN TORONTO"... 26

M.F. — "LEMKO WEDDING IN NEW JERSEY"... 27

FR. P. KOVALCHYK — "CHRISTMAS EVE" Back cover

• An idyllic description of the Christmas Eve celebration in Lemko village, as we remember it from the times long past.

Українська ялинка в Ґданську

о. Петро Кавальчик

СВЯТ-ВЕЧІР

Вже зірка вечірня
З небес споглядає,
Сніги ясно-срібні
В жемчуг зодягає.

Вже й дим темносивий
З-під стріх вилітає, —
На тлі неба сині
Узори сплітає.

І ненька миленька
Вже піч підгріває,
Страви свят-вечірні
На стіл розкладає.

Та й батько похилий
Твердіше ступає.
Вніс "діда" до хати,
В покутті поставив...

Засвічена свічка
Сіяє мов зірка...
У досвіта-ранок
Вже дзвони звіщають,

Що світу Спаситель
В вертепі рождаєсь
Та й руці святії
Над світ простягає

— І благословляє...

Вид на село Ритно і гору Радійову.

Return to "Lemkivschyna" P.O. Box 651 Cooper Station,
New York, N.Y. 10276

NON-PROFIT ORG.
U.S. POSTAGE
PAID
CLIFTON, N.J.
PERMIT. No. 121

Published by LEMKO RESEARCH FOUNDATION, INC., P.O. Box 651 Cooper St., New York, N.Y. 10276